

Kirjallisuus, vastarinta, yhteiskunta! Litteratur, motstånd, samhälle!

Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosiseminaari 2015

Abstraktikirja

Seminaarin työryhmät

1. Spekulatiivinen fiktio (ti 12.5. kello 12.30–14.30)

Sarianna Kankkunen, Tommi Nieminen, Marjut Puhakka, Hanna-Riikka Roine

2. Seksi, halu ja affektit (ti 12.5. kello 12.30–14.30)

Hanna Etholén, Pekka Kilpeläinen, Silja Kukka, Anna Ovaska

3. Absurdi, pastissi, satiiri (ti 12.5. kello 12.30–14.30)

Mari Hatavara, Erika Laamanen, Hanna Lahdenperä, Topi Lappalainen, Kristina Malmio

4. Posthumanismin vastarinta (ti 12.5. kello 12.30–14.30)

Samuli Björninen, Elsi Hyttinen, Heta Marttinen, Lauri Myllymäki

5. Dystopia, utopia, apokalypsi (ti 12.5. kello 15–17)

Maria Laakso, Toni Lahtinen, Thekla Musäus, Mikko Mäntyniemi

6. Seksi, halu ja affektit (ti 12.5. kello 15–17)

Heta Rundgren, Tuija Saresma, Hanna Storm, Jani Ylönen

7. Hahmot ja kuvat (ti 12.5. kello 15–17)

Mikko Kallionsivu, Kati Launis, Leena Romu, Essi Varis

8. Materia ja affektit (ti 12.5. kello 15–17)

Anna Helle, Vesa Kyllönen, Miikka Laihinén, Laura Piippo

9. Dystopia, utopia, apokalypsi (ke 13.5. kello 10–12)

Lieven Ameel, Saija Isomaa, Juha Raipola, Hanna Samola

10. Risteävien erojen vastarinta (ke 13.5. kello 10–12)

Kaiju Maria Harinen, Hanna Mattila, Jarkko Oraharju, Anna Pehkoranta

11. Essee, laji, vastarinta (ke 13.5. kello 10–12)

Patrik Aaltonen, Veli-Matti Pynttäre, H. K. Riikonen, Niko Salovaara

12. Usko, pyhä, tabu (ke 13.5. kello 10–12)

Teemu Jokilaakso, Riitta Jytilä, Kaisa Kaukiainen, Markku Nivalainen

13. Kapitalismi ja vastarinta (ke 13.5. kello 13–15)

Hanna Kuusela, Ilkka Pirttilä, Jussi Ojajärvi, Riikka Ylitalo

14. Kirjallisuuden monikielisyys, monikielinen yhteiskunta (ke 13.5. kello 13–15)

Heidi Grönstrand, Julia Tidigs, Markus Huss, Ralf Kauranen, Olli Löytty

15. Lukeminen, lukija ja lukijat (ke 13.5. kello 13–15)

Tommi Hjelt, Anna Hollsten, Siru Kainulainen, Jarkko Toikkanen

Abstraktit ovat aakkosjärjestyksessä kirjoittajan nimen mukaan

Patrik Aaltonen, Helsingfors universitet

Essee käsitehistoriallisesta näkökulmasta

Nykykäsityksen mukaan sekä kirjalliset lajit että lajikäsitteet ovat historiallisia ja historiallisesti muotoutuneita. Lajikäsitteiden historiaa Suomessa ei kuitenkaan ole tutkittu kovinkaan kriittisesti tai empiirisesti. Käsitehistoria (*Begriffsgeschichte, history of concepts*) antaa erinomaiset välineet juuri tähän. Jos haluamme ymmärtää kirjallisten lajikäsitteiden historiaa ja kehitystä paremmin, meidän on tutkittava niitä poikkitieteellisesti, käsitehistoriasta lainatuilla menetelmillä. Haluan tuoda esille mitä annettavaa käsitehistorialla on kirjallisuudentutkimukselle, kirjallisten lajien tutkimukselle ja erityisesti esseiden historian tutkijoille.

Vaikka käsitehistorian menetelmät onkin tarkoitettu poliittisten ja sosiaalisten käsitteiden tutkimiseen, väitän että niistä on korvaamatonta apua myös kirjallisuudentutkijoille – ja aivan erityisesti kirjallisten lajien tutkijoille. Käsitehistoriallisessa tutkimuksessa painotetaan että käsitteemme ovat monimerkityksellisiä, alati muuttuvia, kiistanalaisia ja ymmärrettäviä vain niiden historiallisesta (kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta) kontekstista käsin. Jos haluamme ymmärtää miten historialliset toimijat ovat käsittäneet ja käyttäneet lajikäsitteitä, meidän on otettava huomioon monia aspekteja joita perinteinen kirjallisuudentutkimus ei ole riittävässä määrin huomionnut. Käsitehistoriallisissa tutkimuksissa paneudutaan esimerkiksi semanttisiin kenttiin, eri kielten käsiteelliseen vuorovaikutukseen (erityisen tärkeää kaksikielisissä maissa kuten Suomessa), ja käsitteiden funktioon erilaisissa kiistatilanteissa (esimerkiksi vallankäytön välineinä). Meidän on myös hyödynnettävä uusia lähteitä ja tutkittava käsitteiden käyttöä sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti.

Essee-käsite on monessa mielessä erityisen hyvä kohde käsitehistorialliselle tutkimukselle. Vaikka kaikki lajikäsitteet ovat enemmän tai vähemmän monimerkityksellisiä ja muuttuvaisia, on essee suorastaan tunnettu tästä. Suomalaisen esseetradition syntyajoilta on lisäksi runsaasti kirjallisia lähteitä joiden avulla voimme tutkia miten aikalaiset ovat käyttäneet käsitettä. Käsitehistoriallisia menetelmiä hyödyntämällä voimme tutkia suomalaisen esseiden historiaa entistä empiirisemmin ja perusteellisemmin.

Esitelmäni perustuu työn alla olevaan väitöskirjaani (työnimi *Begreppet essä i Finland före 1950. En begrepps- och litteraturhistorisk studie*) jossa selvitan miten essee-käsite kotoutui Suomeen 1800-luvun loppupuolella, miten eri yksilöt ja ryhmät ovat käsittäneet sen ja miten sen sisältö on vuosien kuluessa muuttunut.

Lieven Ameel, Helsingin yliopisto

Vaihtoehtoisia tulevaisuusvisioita Jätkäsaaresta. Utopioiden ja dystopioiden rinnakkaiselo Hannu Mäkelän *Hyvässä jätkässä* (2009), Antti Tuomaisen *Parantajassa* (2012) ja Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuissa

Kaunokirjallisuudessa vaihtoehtoisten tulevaisuuksien esittäminen on osa tarinamaailman ”ajallista orkestrointia” (”temporal orchestration” ks. Dannenberg 2008), kerronnallista strategiaa, joka kehottaa lukijoita ennakoimaan tulevia tapahtumia ja pohtimaan näiden todennäköisyyttä tai suotavuutta. Se on omiaan luomaan jännitystä ja lukijan osallistumista. Perinteisenä esimerkkinä voidaan pitää päähenkilön epäröintiä kahden avioliittoehdokkaan välillä, esimerkiksi Rastignacin dilemma Balzacin *Le Père Goriot'ssa* (1835). Vaihtoehdot voivat sisältää myös kokonaisvaltaisempia kokonaisuuksia, jos kertomus esittää esimerkiksi vaihtoehtoisia yhteiskunnallisia kehityksiä todellisen historiankulun pohjalta. Missä määrin fiktiivisen maailman tulevaisuusvaihtoehdot kommentoivat tai ohjaavat todellisen maailman tulevaisuusvisioiden suotavuutta?

Hannu Mäkelän historiallisessa romaanissa *Hyvä jätkä* (2009) esitetään 1900-luvun alun Jätkäsaaresta vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, jotka on eksplisiittisesti suunnattu 2000-luvun alun jätkäsaarelaisille – teos on luotu Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston tilaustyönä. ”Ajallinen orkestrointi” näyttää *Hyvässä jätkässä* ainakin osittain tukevan viraston visiota alueesta. Antti Tuomaisen lähitulevaisuuden Helsinkiä kuvaavassa *Parantajassa* (2012) kaupunkisuunnitteluviraston visioimat futuristiset kaupunkiosat on jo rakennettu, mutta myös jo raunioitumassa. Kalasataman tornitalot palavat, Jätkäsaari autioituu. Molemmat kaunokirjalliset teokset rakentavat merkityksensä suunnitteluviraston tulevaisuusvision varaan. Esitelmässäni tarkastelen näissä kahdessa teoksessa esitettyjen Jätkäsaaren tulevaisuusvisioiden suhdetta 2000-vaihteen Helsinkiin ja sen suunnitteluviraston suunnitelmiin. Esitän, että myös kaupunkisuunnitteluviraston julkaisut samasta alueesta tukeutuvat kerronnalliseen dynamiikkaan, jossa mahdollisten maailmojen välinen vuoropuhelu ohjaa lukijaa.

Dannenberg, Hilary P. 2008: *Coincidence and Counterfactuality. Plotting Time and Space in Narrative Fiction*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Mäkelä, Hannu 2009: *Hyvä jätkä*. Helsinki: Helsingin kaupunki, talous- ja suunnittelukeskus.

Tuomainen, Antti 2010: *Parantaja*. Helsinki: Helsinki-kirjat.

Samuli Björninen, Tampereen yliopisto

Luddiitti nousee: ei-elollinen vastarinta ja luddiittihenki Thomas Pynchonin romaaneissa ja ”Luddiittiesseessä”

Amerikkalaisen kulttuurikirjailijan Thomas Pynchonin romaanit haastavat tapoja puhua niin kirjallisuudesta kuin yhteiskunnastakin. Kirjailijan varhaisia romaaneja, mukaan lukien vasta suomennettu suurteos *Painovoiman sateenkaari* (1973, suom. 2014), on usein luettu kirjoitusajankohdan länsimaisen kulttuurin kritiikkinä. Kärki osoittaa kohti teollisuuskonglomeraattien ja erityisesti sotateollisen kompleksin edustamaa myöhäiskapitalistista hegemoniaa. Pynchonin postmodernit historialliset romaanit kuten *V.* (1963) ja *Painovoiman sateenkaari* luotaavat 1900-luvun historiaa kirjoitusajankohdastaan käsin ja päätyvät jälkiteollisen historian unohdettuihin käännekohtiin. Teokset kuitenkin asettuvat poikkiteloin myös yksioikoisen yhteiskuntakriittisen lukutavan kanssa. Yhteiskunnallisia epäkohtia korostavat poliittiset ja emansipatoriset lukutavat rinnastuvat muihin konventionaalisiin lukutapoihin – niihin joiden odotukset kohdistuvat juoneen, kerrontaan, esittämisen tapojen motivointiin ja teoksen kokonaisuudeksi nivovaan subjektiin.

Pynchonin romaanit jäsentyvät usein vastakkainasetteluidensa kautta, ja myös vastarintaa voi lähestyä jo esikoisromaanin *V.*:ssä näkyvän *elollisen* ja *ei-elollisen* välisen konfliktin kautta. Elollisen rinnastus ei-elolliseen ei kuitenkaan johda Pynchonin romaaneissa naiiviin ihmisen vastaan kone -asetelmaan. Tärkeämpää on teknologian kytkeytyminen inhimilliseen historiaan – ja ei-elollisuuteen johtavat juuri ihmisen luomat polut. Jokainen Pynchonin varhaisista romaaneista käsittelee aihetta omalla tavallaan.

Tarkastelen Pynchonin varhaisia romaaneja vuonna 1984 julkaistun esseiden ”Onko ok olla luddiitti?” ja vuonna 1997 ilmestyneen *Mason & Dixon* -romaanin valossa. Pynchonin esseessään historian ja kirjallisuuden lehdiltä etsimä ”luddiittihenki” kääntää uuden sivun elollisen ja ei-elollisen tematiikassa. *Mason & Dixon*, jonka on luonnehdittu aloittavan humanistisemmän vaiheen Pynchonin tuotannossa, puolestaan viittaa kekseliäästi Pynchonin varhaisempaan tuotantoon ja tarjoaa uusia näkökulmia elollisen ja ei-elollisen sekä luonnon, kulttuurin ja tieteen suhteisiin. Pynchonin varhaisissa romaaneissa ihmiskunta, kulttuuri ja yhteiskuntajärjestykset eivät tuhoudu, mutta niille ei myöskään jää toivoa. Vastarintaa edustaa se mikä on jo jäänyt jälkeen, muuttunut koneeksi ja jähmettynyt elottomaksi. Tätä horisonttia vasten nousee myöhemmässä tuotannossa irrationaalisen ja elinvoimaisen luddiitin vastarinta.

Hanna Etholén, Helsingin yliopisto

**"Sinä olit seksuaalisesti kiihottunut, Anastasia" – Nautinto, valta ja tahdon ilmaiseminen
*Fifty Shades of Greyssä***

Tarkastelen esitelmässäni nautinnon ja vallankäytön kytköksiä E. L. Jamesin eroottisessa viihdetrilogiassa *Fifty Shades of Grey* (2011, 2012, 2012). Romaanit kuvaavat kokemattoman 20-vuotiaan opiskelijatyttö Anastasian ja dominoivan miljardööri-toimitusjohtajan Christianin seksuaalisten kokeilujen ja romantiikan välillä tempoilevaa suhdetta. Teokset rakentavat käsitystä "hyvästä" seksuaalisuudesta heteronormatiivisen mallin mukaisena, pönkittävät perinteisiä binaarisia sukupuolikäsityksiä ja romantisoivat toiseen kohdistuvaa hallintaa. Anastasian minäkerronnan affektiivisten ristiriitojen avulla pohdin, miten naisen seksuaalista halua romaaneissa representoidaan ja miten seksuaalinen subjektius rakentuu. Ilmaiseeko Anastasian seksin aikana nauttiva ruumis jotain "aidompaa" kuin hänen ääneen lausutut epäilyksensä ja kieltonsa? Mikä on kiihottumisen suhde esimerkiksi pelkoon, inhoon tai hämmennykseen?

Heidi Grönstrand, Turun yliopisto

Omaelämäkerrallisen kirjallisuuden monikielisyys ja kääntämisen kysymykset

Kielten ja kulttuurien rajoihin ja rajanylityksiin liittyviä kokemuksia ja tunteita on käsitelty paljon omaelämäkertoissa, muistelmissa ja omaelämäkerrallisissa romaaneissa. Omaelämäkerta on suosittu laji ns. maahanmuuttajakirjallisuudessa (Nissilä & Rantonen 2014), mutta yhtä lailla esimerkiksi Sofi Oksasen *Stalinin lehmässä* (2003) kirjailijan oman elämän ainekset punoutuvat osaksi päähenkilön, Annan, tarinaa, joka on luettavissa kasvukertomuksena tai kehitystarinana, jossa kielikysymyksillä on oma tärkeä asemansa. Kyse ei ole ainoastaan temaattisesta juonteesta, vaan usein itse teos voi olla monikielinen.

Omaelämäkerralliset teokset avaavat kiinnostavasti monikielisyyden historiaa Suomessa ja purkavat käsitystä suomalaisen kirjallisuuden yksikielisyydestä. Esitelmässäni pohdin kuitenkin erityisesti monikielisyyden ja kääntämisen välistä yhteyttä. Mitä tapahtuu, kun kokemukset monikielisyydestä välitetään sellaisille lukijoille, jotka eivät jaa samoja kieliin liittyviä resursseja ja kokemuksia, joille teokset rakentuvat? Tätä kysymystä käsittelem analysoimalla Umayya Abu-Hannan teosta *Sinut* (2007).

Kaiju Maria Harinen, Turun yliopisto

Kirjallisuus vastarintana. Länsiafrikkalainen naiskirjallisuus ja performatiivinen vastarinta

Länsimaisessa kirjallisuuskritiikissä afrikkalaisten naiskirjailijoiden tuotanto nähdään usein afrikkalaisen todellisuuden, erityisesti afrikkalaisen naisen alistetun aseman autenttisenä kuvauksena. Toisin sanoen kirjailijoiden tuotanto kategorisoidaan pelkästään sosiologiseksi realismiksi tai eksoottiseksi tunnustuskirjallisuudeksi, jolloin fiktiivisten teosten esteettiset arvot jäävät syrjään (ks. esim. Bazié, 2001; Huggan, 2001). Myös länsimaisen kritiikin, kirja-arvosteluiden ja median rakentama afrikkalaisen naisen kirjailijakuva on usein stereotyyppinen, rasistinen ja seksistinen. Eri geopoliittisista syistä johtuen (mm. siirtomaahistoria, jälkikolonialismi, köyhyys) afrikkalainen, frankofoninen kirjallisuus on edelleen riippuvainen entisestä emämaastaan eli Ranskasta. Teokset julkaistaan useimmiten Pariisissa ja afrikkalaisen, frankofonisen kirjallisuuden lukijat ovat pääasiassa ranskalaisia tai Ranskassa asuvia afrikkalaisia maahanmuuttajia. (ks. Casanova, 2008). Monet frankofoniset, afrikkalaiset nykykirjailijat joutuvat siis ehkä tahtomattaankin noudattamaan edellä kuvattuja länsimaisia ennako-odotuksia saadakseen teoksensa julkaistuksi. Kirjailijat pyrkivät kuitenkin vastustamaan ja kyseenalaistamaan länsimaista hegemoniaa mm. ironian ja strategisen eksotismin (Huggan, 2001: xi) avulla, vaikka he jossain määrin noudattavat em. länsimaiden kirjallisuuden kentän kulttuurisidonnaisia ennako-odotuksia.

Esityksessä tarkastellaan kirjallisuuden valtasuhteiden geopoliittista näyttämöä kahden länsiafrikkalaisen nykykirjailijan, Calixthe Beyealan (Kamerun/Ranska) ja Ken Bugulin (Senegal) esimerkkien kautta. Esityksessä analysoidaan näiden naiskirjailijoiden osittain omaelämäkerrallisia teoksia ja niihin sisäänkirjoitettua tapaa kyseenalaistaa ja vastustaa 'mustia' naisia koskettavia ennakkoluuloja, erityisesti intersektionaalisia, eli mm. "rotuun", sukupuoleen ja luokkaan, linkittyviä rasistisia ja seksistisiä stereotyyppioita. Intersektionaalisuutta pohditaan edellä kuvatusta ranskalaisesta kontekstista käsin, jonne teosten 'mustaihoisten' päähenkilöiden performatiiviset kohtaamiset 'valkoihoisten' kanssa sijoittuvat ja joissa "rotu"/etnisuus linkittyvät tasavaltalaisuuden ja universalismin toiseuttaviin ja etnosentrisiin ajatuksiin (ks. esim. Ndiaye, 2008).

Viitteellinen bibliografia:

Bazié, Isaac 2005 : « Le corps dans les littératures francophones », dans : *Études françaises*, n° 2, Vol. 41, pp. 9-24. URI: <http://id.erudit.org/iderudit/011374ar>, consulté le 6 février 2015.

Casanova, Pascale [1999] 2008 : *La République mondiale des Lettres*. Paris : Editions du Seuil.

Huggan, Graham 2001: *The Postcolonial Exotic: Marketing the Margins*. London: Routledge.

Ndiaye, Pap 2008 : *La condition noire. Essai sur une minorité française*. Paris : Gallimard.

Mari Hatavara, Tampereen yliopisto

Historiografinen metafiktio vastaansanomisen lajina

Historiografinen metafiktio tunnetaan lajina, joka on kiinnostuneempi siitä, miten menneisyyttä esitetään kuin siitä, mitä siitä sanotaan. Tämä yleistys ei pidä paikkansa suuren osan lajin edustajista kohdalla, vaan spekuloiden esittämisen mahdollisuuksia lajiin kuuluvat romaanit sekä ehdottavat vaihtoehtoisia menneisyyden ymmärtämisen ja historian kirjoittamisen tapoja että nostavat esiin historiankirjoituksen luonteen vallikoivana ja puolueellisena. Tässä esitelmässä analysoin kahta romaania, jotka parodioivat ja uudelleentulkitsevat Suomen historian keskeistä hahmoa, Karl Gustaf Mannerheimia: Juha Seppälän *Suomen historia* (1998) ja Eeva-Kaarina Arosen *Kallorumpu* (2011). Romaanit tuovat esiin ja kommentoivat sekä omaa taiteellisesti konstruoitua luonnettaan että historian välttämätöntä jälkeensä rakentamista käyttämällä erityisesti intermediaalisia ja kerronnallisia keinoja. Romaanien minäkerronta on paikkaan ja aikaan sitoutumatonta ja puhuttelee useita eri yleisöjä. Intermediaaliset viittaukset kuvataiteeseen ja elokuvaan lisäävät refleksiivisiä kerroksia ja korostavat todellisuuden esittämisen valikoivaa ja ideologista luonnetta. Romaanit vastustavat yleisesti tunnettuja käsityksiä ja tulkintoja Mannerheimin historiallisesta hahmosta ja samalla kehottavat lukijaa valppauteen menneisyyden esitysten ideologisen luonteen havaitsemiseksi ja vastustamiseksi.

Anna Helle, Jyväskylän yliopisto

Tunteet ja raha Eino Santasen *Tekniikan maailmat* -kokoelmassa

Eino Santasen runokokoelma *Tekniikan maailmat* (2013) on herättänyt huomiota niin sanotuilla ”tunneseteleillä”. Ne ovat 20 euron seteleille kirjoituskoneella kirjoitettuja runoja, joissa käsitellään ihmisen ja rahan suhdetta sekä rahaa liittyviä tunteita. Runoja on julkaistu seteleinä, mutta kirjaan ne on painettu mustavalkoisina kuvina. Runoissa on paljon lukijaan vetoavaa lukijan puhuttelua, ja niissä on myös humoristisia sävyjä.

Tässä esitelmässä Santasen kokoelmaa ja erityisesti tunneseteleitä tarkastellaan tunteiden ja rahan näkökulmasta. Luen runoja kriittisinä kannanottoina, ja pyrin ottamaan huomioon runojen tunteellisia ulottuvuuksia. Kysyn, millaisia Santasen tunnesetelit ovat? Millaisia tunteita ne käsittelevät ja ilmaisevat? Millaisia tunteita ne herättävät lukijassa? Mitä runot kritisoiivat ja miten? Entä onko kyse vastarinnasta ja jos on, mihin se kohdistuu?

Santasen tunnesetelit ovat kokeellista kirjallisuutta siksi, että ne kirjoitettu seteleihin, jotka on mahdollista laittaa kierto. Tämän takia runot saattavat tavoittaa sellaisiakin lukijoita, jotka eivät runoja muuten lue. Siksi kiinnitän esitelmässäni huomiota runojen materiaaliseen alustaan – seteleihin – sekä erilaisiin runon keinoihin, joilla runoissa puhutaan tunteista ja rahasta.

Tommi Hjelt, Turun yliopisto

Lukeminen moderniteetin kokemuksena: Lukija ja kysymys kokonaisuudesta Hermann Brochin romaanitrilogiassa *Die Schlafwandler*

Itävaltalaisen kirjailijan Hermann Brochin (1886-1951) romaanitrilogian *Die Schlafwandler* (*Unissakulkijat*) esiin nostamista kysymyksistä kenties kaikkein keskeisin on kysymys ihmisen roolista sellaisessa historiallisessa tilanteessa, jossa inhimillisen toiminnan alueet ovat erkaantuneet toisistaan ja itsenäistyneet: uskonto on menettänyt keskeisen asemansa todellisuuden kokonaisuuden ylläpitäjänä, liike-elämässä vaikuttavat sen omat sisäiset lainalaisuudet, sodankäynti seuraa omaa brutaalista asiallista, ”sivuilleen vilkuilematonta” logiikkaansa ja taidekin on ”l’art pour l’art” – taidetta taiteen vuoksi. Tällaiseen rationalisoituneeseen todellisuuteen romaani sijoittaa kolme päähenkilöään, jotka omien ahtaiden, osin traditiosta omaksuttujen, osin yhteiskunnallisen aseman ja ammatin määrittämien maailmankatsomustensa puitteissa pyrkivät saamaan otteen todellisuudesta, joka ei näytäkään jäsentyvän kokonaisuudeksi.

Die Schlafwandler -trilogia ei kuitenkaan tyydy vain henkilöhahmojensa kokemusten kuvauksen tasolla esittämään modernissa todellisuudessa olemisen ongelmallisuutta, vaan se samalla nostaa kysymyksen koskettamaan sen omaa muotoperiaatetta. *Die Schlafwandler* -trilogian viimeinen osa sisältää ”Der Zerfall der Werte” -nimisen esseejatkumon, jonka suhde romaanin kerronnallisiin osiin on askarruttanut lähes jokaista Broch-tutkijaa. Esseejatkumo näyttäisi osittain selittävän romaanin kerronnallisia osia ja tarjoavan eräänlaisen teoreettisen viitekehyksen, jonka puitteissa teosta tulkittaisiin. Toisaalta se vastaa pitkälti Brochin toisessa yhteydessä hahmottelemia, 1900-luvun alun sosiologiaa ja uskantaista filosofiaa yhdistäviä arvoteoreettisia pohdintoja. Esseen kirjoittaja sijoitetaan fiktiivisenä henkilöhahmona romaanin maailmaan, ja kuitenkin lopulta hänen vihjataan olevan koko romaanin tekijä. Näin romaani problematisoi omalaatuisella tavalla tekijän ja kokonaisuuden välistä suhdetta.

Pyrin osoittamaan, että kysymystä romaanin muodon ongelmasta on mielekästä hahmottaa nimenomaan kysymyksenä lukijan suhteesta ongelmaksi muuttuneeseen kokonaisuuteen. Kun kiinnitetään huomiota lukijan rooliin, käy ilmi, että yrityksessään jäsentää romaania kokonaisuudeksi lukija kohtaa hyvin samankaltaisia ongelmia kuin romaanin henkilöhahmot: esim. henkilöhahmojen ongelmallinen, hyväksynnän ja epäilyksen välillä heilahteleva suhtautuminen auktoriteetteihin sekä symbolisen ja konkreettisen erottamisen ongelma saavat vastineensa lukijan kokemuksessa. Tulkinnan kohdistaminen lukemiseen ja siihen, minkälaisien haasteiden eteen lukija on heitetty, tekee näin selväksi, että lukemista itseäänkin on syytä pitää erityisenä moderniteetin kokemuksen muotona, johon liittyy omat haasteensa ja vaatimuksensa.

Anna Hollsten, Helsingin yliopisto

Kirjallisuuden ja tunteiden tutkimuksen lukijakäsityksistä

Tunteet ja tuntemukset ovat viime vuosina nousseet uudenlaisen kiinnostuksen kohteeksi kirjallisuudentutkimuksessa. Lukijalla on keskeinen asema kirjallisuuden ja tunteiden tutkimuksessa, sillä monesti tutkimuskohteena ovat juuri kaunokirjallisen tekstin lukijassa herättämät tunteet ja tuntemukset. Mitä lukijalla sitten tässä yhteydessä tarkoitetaan? Onko lukija ymmärrettävissä esimerkiksi tekstin sisäiseksi konstruktioksi vai onko kyse empiirisistä lukijoista? Esitelmän tarkoituksena on kartoittaa erilaisia lukijakäsityksiä kirjallisuuden ja tunteiden tutkimuksessa ja problematisoida niitä. Pohdintaa havainnollistetaan esimerkeillä suomalaisiin 1960- ja 1970-luvun elegioihin kohdistuvasta tutkimuksesta.

Elsi Hyttinen, Turun yliopisto

Maaseudun tulevaisuus: epäonnistuva posthumanistinen fantasia

Esitelmässäni luen Leea ja Klaus Klemolan näytelmää *Maaseudun tulevaisuus* ihmiskeskeisen maailman kriisin kuvauksena. Esitän, että näytelmä on epäonnistuva posthumanistinen fantasia maailmasta, jossa ei-inhimilliset oliot vaativat itselleen toimijan oikeuksia.

Posthumanistinen fantasia näytelmä on siksi, että se hyvin eksplisiittisesti pistää erilaiset eläinhahmot vaatimaan ihmistä tilille siitä, että maailma on hierarkkinen, että ihminen on alistanut eläimet ja jakanut ne keskenään eri luokkiin: toisille ostellaan kaulapantoja, toiset syödään. Epäonnistuva se on siksi, että olioiden luokat eivät pysy erillisinä. Näytelmän lopussa inhimillisten ja ei-inhimillisten olioiden erot sotkeentuvat ja katoavat, ja lopulta kaikki istuvat kellarissa kännissä. Näin myös näytelmän alun kamppailu elintilasta ja toimijuudesta menettää suuntansa.

Paperissani pyrin vastaamaan kahteen kysymykseen: (1) mitä näytelmä väittää eläimen ja ihmisen suhteesta ja (2) miten näytelmän kriisiytynyt maailma on suhteessa näyttämön ulkopuoliseen maailmaan.

Teemu Jokilaakso, Tampereen yliopisto

Pyhä kirjallisuudessa yhteiskunnan ja yksilön välisen suhteen määrittäjänä

Esittelemäni tutkimusote selvittää, millainen *pyhään* perustuva yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan rakentumisesta ja rajautumisesta ilmentävä esitetyn kokemuksen kuvaus voidaan muodostaa tutkitun suomalaisen kaunokirjallisuuden pohjalta. Tarkasteluni perustuu *kulttuurisesti rakentuneen pyhän* käsitteelle, jonka avulla kuvaan, millä tavoin ja missä ympäristöissä pyhyttä kaunokirjallisuudessa esitetään?

Tarkastelen kolmea romaania 1960-luvulta 2000-luvulle. Anu Kaipaisen *Arkkienkeli Oulussa* - (1967) ja *Magdaleena ja maailman lapset* - (1969) sekä Monika Fagerholmin *Den Amerikanska flickan* (2005) -romaanien kautta hahmottelen tapoja kirjallisuudentutkimuksen menetelmien avulla nostaa esiin kirjallisuuden ilmentämiä yhteiskunnan ja yksilön suhdetta määrittäviä tekijöitä?

Pyrin teoreettista välineistöä esiin nostamalla ja kaunokirjallisten esimerkkien avulla vastaamaan kolmeen kaunokirjallisuudessa esitettyä yhteiskunnan ja yksilön suhdetta avaavaan kysymykseen:

- 1) Mitä on kulttuurisesti rakentunut pyhä?
- 2) Miten kulttuurinen pyhä on sovitettavissa tekstintutkimukselliseen metodiin?
- 3) Millaisia ihmisen kognitiivisia rajanvetoja representoiva, myyttiä ja kansanperinteen ainesta kierrättävä ja kansallista kulttuuria ja yhteisön rajoja määrittävä vaikutusten ja viittaavuuksien ketjuja voidaan kaunokirjallisuudesta tätä metodologia hyödyntäen löytää?

Pyhän kaunokirjallisten representaatioiden yhteiskunnallisia ulottuvuuksia tarkastelen ranskalaisen filosofi Paul Ricoeurin teorian kautta. Siinä pyritään tekstintutkimuksen hermeneuttista metodologia soveltamalla lähestymään inhimillisen – niin modernin kuin primitiivisenkin – kulttuurin ja yhteiskunnan *myyttis-poeettista ydintä*, jossa yhteiskunnan läpinäkyvät funktiot, kuten poliittiset, ekonomiset, juridiset käytännöt, määrittyvät suhteessa toisiinsa, suhteessa toisiin yksilöihin, toisiin yhteiskuntiin ja lopulta niiden takana pysyvään luontoon. Kulttuurin myyttis-poeettista ydintä tutkimalla on mahdollista päästä perille kulttuurille tyypillisistä pyhän kategorioista. Läpinäkymättömään, vain kiertoteitse lähestyttävissä olevaan, ytimeen kuuluvat myös ne pyhät kategoriat, jotka muodostavat universaalin perustan uskonnoille. Universaalisuudesta Ricoeur puhuu myös hahmotellessaan myyttien ja mytologian merkitystä inhimilliselle kulttuurille. Hänen mukaansa aito myytti ylittää yhteisöjen rajat ja puhuu ihmisyydestä sinänsä.

Esittelemäni tutkimusote ehdottaa, että kirjallisuus ja sen tutkimus ovat alati yhteydessä yhteiskuntaan, sen instituutioihin sekä uusiin tulkintoihin näiden rakentumisesta.

Riitta Jytilä, Turun yliopisto

Kuvittelun keinoin. Trauma ja tarinankerronta Elina Hirvosen romaaneissa

Elina Hirvosen romaaneissa käsitellään vaikeita, ahdistavia ja traumaattisia kokemuksia: Esikoisromaani *Että hän muistaisi saman* (2005) on kertomus perheväkivallan traumasta, joka nivoo yhteen väkivallan historioita toisesta maailmansodasta ja Vietnamin sodasta syyskuun 2001 terrori-iskuihin ja Irakin sotaan asti. Romaanissa *Kauimpana kuolemasta* (2010) käsitellään kirjeiden kirjoittamisen avulla traumaa, jonka keskiössä on yhteisön hyväksymä, sekä läntisen maailman että Afrikan, seksuaalinen ja sukupuolittunut väkivalta. Romaanit ovat traumanarratiiveja, joissa silti korostuu tarunhohteisuus, rinnakkaisten ja vaihtoehtoisten maailmojen fabuloinnin ja fantasioinnin mahdollisuus. Mahdolliset maailmat ovat kotimaisessa nykykirjallisuudessa fantasian, satujen ja dystopioiden maaperää, mutta ainesta myös (traumaattisen) elämän kertomiseen, kuten Hirvosen molemmissa romaaneissa.

Tarkastelen esitelmässäni Hirvosen romaaneja mahdollisen kuvittelun ja vaihtoehtoisten elämän mahdollisuuksien visioinnin kannalta. Spekulaatiivisen fiktion mitä jos –kysymys näyttäytyy hedelmällisenä genrerajoja laajemminkin elämän mahdollisuuksien, mahdollisten todellisuuksien ja subjektiivisuuden muotojen kuvittelussa. Fabuloiva ja fantastinen kerronta näyttäytyy keinona käsitellä ajassamme olevia ongelmia tai tabuina pidettyjä aiheita, kuten seksuaalinen väkivalta, maailmanpoliittiset konfliktit tai ydinperheideologian epäonnistuminen.

Siru Kainulainen, Turun yliopisto

Lukeminen kommunikaationa

Nykytutkimus tarjoaa tapoja tarkastella lukemista uusista näkökulmista, suhteena jossa affektiivisuus kietoutuu tiedollisuuteen. Huomiota on syytä kiinnittää itse lukemisen prosessiin (ks. Siltanen 2014). Lukukokemus jättää jälkensä luetusta kirjoitettuun, vaikkei sellaisenaan tavoita kokemusta. Alustusta havainnollistaa esimerkkitapaus, taidejournalismikurssin osallistujien ennakkotehtävät, joissa he käsittelevät sekä lumoavaa ja kiehtovaa että luotaantyöntävää lukukokemusta.

Vapaasti lukukokemuksistaan kirjoittavien kurssilaisten teksteissä ilmenevät vahvat tunnevaikutukset: kiihtymys, nautinto ja ällötys, toisin sanoen fyysisetkin reaktiot. Erona on, että epämiellyttävä ja luotaantyöntävä lukukokemus osoittautuu ristiriitaisemmaksi. Tekstin tuntu aiheuttaa kaikissa tapauksissa kokemuksia ja tunteita, jotka nivoutuvat tulkinnallisen tiedon tuottamiseen. Rita Felskin (2008) mukaan tekstit suodattuvat lukijan tiedollisen tulkinnan ja affektiivisen orientaation lävitse, ja ne sekä mahdollistavat että rajoittavat tekstien vaikutuksia.

Lukemisen tuntutilan ("mood"; vrt. Felski & Fraiman 2012) näkökulmasta tekstin liike ja lukemista liikuttava kinesteettisyys, liiketunto, esiintyy vahvana toimijana, johon lukija vastaa myös ruumiillisesti. Fyysisenä ja epäsymmetrisenä tekstin ja lukijan välinen vuorovaikutus toteuttaa affektiivista tulkinnallisen tiedon etsintää. Lukemisen voikin ymmärtää koskevan kommunikaatiota, kun se ymmärretään laajasti eikä vain semanttisen asian välittymistä painottavana viestintänä (Kääntä & Haddington 2011; Leskelä & Lindholm 2012).

Näkökulma avaa mahdollisuuden tarkastella lukemista osana muuta (sosiaalista) kommunikaatiota. Tuntutiloihin fokusoiminen osoittaa, että lukeminen ei ole vain yksilöllistä saati yksiköllistä vaan kahden- jopa monenvälistä yhteistoimintaa. Sen olennainen osa on lukeminen yhteydenpitona, joka tuo esiin kommunikaation rajapintoja ja reunaehtoja mutta myös mahdollisuuksia ja potentiaalia.

Mikko Kallionsivu, Tampereen yliopisto

”Ensinnä lahoavat läskit”. Myöhäiskeskiajan kuolemantanssit yhteiskuntakritiikin näkökulmasta

Myöhäiskeskiajan kuolemantanssit esittävät ja luokittelevat elävät tyypillisesti näiden sosiaalisen aseman mukaan. Yksi kuolemantanssien kantavista teemoista on sosiaalinen epätasa-arvoisuus tämänpuoleisessa elämässä ja toisaalta kuoleman tasoittava vaikutus. ”Ensinnä lahoavat lihavimmat,” varoittaa esimerkiksi Guyot Marchantin puupiirossarjan (1485) Kuolema tanssikumppaniaan, lihavaa apottia, joka on voinut paksusti muiden kustannuksella.

Millainen alkuperäisvastaanotto tansseilla oli? Nykytutkijoiden kannat kuolemantanssien sosiaalisen radikaaliuden asteesta vaihtelevat. On myös huomattavaa, että eri tanssien suhde yhteiskuntaan itsessään vaihtelee: osa tansseista on konservatiivisempia kuin toiset. Tyypillinen kuolemantanssi kritisoi voimakkaasti korkea-arvoisia henkilöitä ja maallisten sekä hengellisten valtaapitävien korruptiota. Siten genreä onkin helppo lukea siten, että se ilmaisee toiveen suuremmasta sosiaalisesta tasa-arvosta ja purkaa mielikuvituksen keinoin jyrkät, alistavat hierarkiat. Tämä näkemys on itse asiassa varsin luontainen omalle ajallemme. Mutta onko kyseessä loppujen lopuksi vain anakronistinen, moderneja sensibilibettejä ja arvojärjestyksiä heijastava luenta?

Lähempi tarkastelu näyttäisi etualaistavan varhaisten kuolemantanssien perusdynamikassa vaikuttavan sosiaalikonservaatiivisen agendan. Kuolemantanssit perustuvat feodaaliyhteiskuntien ajatuksiin kolmesta muuttumattomasta säädystä. Keskiajalla kirkon sisäinen kritiikki oli varsin tyypillistä – se itse asiassa kuului olennaisesti katolisen kirkko-instituution luonteeseen. Etenkin fransiskaanit ja dominikaanit, joihin kuolemantanssit assosioidaan, olivat tunnettuja kärkevästä vallitsevien olojen arvostelusta. Tämä kritiikki ei siten ollut välttämättä status quota muuttamaan pyrkivää, vaan luonteeltaan hengellistä ja yksittäisiin väärinkäytöksiin puuttuvaa. Toisaalta myöhäiskeskiajan teologia painotti myös sitä, että korkea-arvoisten tuli käyttäytyä muita esimerkillisemmin.

Joka tapauksessa on selvää, että ajatus kuoleman sosiaalisia hierarkioita purkavasta vaikutuksesta kiehtoi kovasti jo aikalaisyleisöä. Vääryydet tässä maailmassa korvattiin sentään edes tuonpuoleisessa. Lisäksi useimmat kuolemantanssit kuvaavat kuoleman olevan sadistisuudestaan huolimatta muita lempeämpi heikkoja kohtaan. Ja jo ylipäättään representoimalla yhteiskuntaa purkautumassa kuoleman rapauttavan voiman alaisena leikittiin kaikkea muuta kuin säilyttävillä voimia.

Puheessani keskityn analysoimaan erityisesti ensimmäistä painettua kuolemantanssia eli Guyot Marchantin puupiirossarjaa (1485), joka on toiminut esikuvana lukemattomille muille kuolemantansseille Alppien pohjoispuolisessa Euroopassa. Luon myös lyhyen katsauksen Hans Holbein nuoremman kuuluisaan renessanssikuolemantanssiin (1523–6). Holbein muokkasi voimakkaasti genren perusoletuksia. Holbeinin työssä ilmenee jo uudenlainen suhde yksilön asemaa ja mahdollisuuksia kohtaan.

Sarianna Kankkunen, Helsingin yliopisto

Vastarinnan tilalliset keinot Maarit Verrosen romaanissa *Karsintavaihe*

Maarit Verrosen *Karsintavaihe* (2008) esittelee maailman, joka on muuttunut arvaamattomaksi. Asuntolasoluihin sijoitetut työläiset menettävät työnsä yön aikana, avoimet puistot vaihtuvat aidattuihin sisäpihoihin, valta piiloutuu jatkuvien yritysfuusioiden taa. Kyseessä on dystopianäky lähitulevaisuudesta.

Pohdin esitelmässäni, millä lailla suhde tilaan ja paikkaan rakentaa romaanille keskeistä vallankäytön ja vastarinnan tematiikkaa. Romaani hahmottelee järjestelmän, jossa liikkeen ja muutoksen retoriikalla tuotetaan entistä ahtaampia elinoloja. *Karsintavaiheen* maailmassa jatkuva purkaminen ja uudelleenrakennus tuottavat maaperän, joka on sekä kiinnittymiselle että kiintymiselle vihamielinen. Teoksen henkilöahmot etsivät kuitenkin aktiivisesti keinoja, joilla he pyrkivät palauttamaan intiimin kokemuksen tilojen ja paikkojen – ja niiden myötä myös toistensa – kanssa.

Esitelmässäni nousee esille antropologi Marc Augén ei-paikan käsite. Augén mukaan ei-paikat ovat moottoritien tai supermarketin kaltaisia tiloja, joissa ihmiset viettävät aikaansa yhdessä, mutta yksin. Ei-paikkoja luonnehtii irrallisuus sekä historiallisesta että yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Pohdin, millä tavalla *Karsintavaihe* kuvaa ei-paikkojen rakentumista. Etsin esimerkkejä tavoista, joilla romaani kuvaa paikan ja subjektin suhteeseen puuttuvaa vallankäyttöä. Lopuksi luon katsauksen siihen, millaisia tilallisia vastarinnan strategioita romaani esittää.

Kaisa Kaukiainen, Helsingin yliopisto

Uskonnot suunnannäyttäjinä Margaret Atwoodin *MaddAddam*-dystopiassa

Margaret Atwoodin MaddAddam-trilogia koostuu teoksista *Oryx ja Crake* (*Oryx and Crake*, 2003), *Herran Tarhurit* (*The Year of the Flood*, 2009) ja *MaddAddam* (2013). Teoksissa ovat merkittävässä roolissa uskonnollisuuden eri muodot sekä ihmisten suhtautuminen niihin muuttuvan maailman puristuksissa. Erityisesti sarjan toinen osa, *Herran Tarhurit*, ottaa kriittisesti kantaa ajatukseen ihmisestä Jumalan nimittämänä luomakunnan paimenena, jolla on paitsi vastuu hoitaa maailmaa, myös oikeus käyttää luonnon antimia rajattomasti hyväkseen. *MaddAddam*-trilogia hyödyntää raamatullista kuvastoa nimistöstä vertauskuvallisiin juonenkäänteisiin.

Esitelmässäni pohdin, millainen merkitys uskonnoilla on Atwoodin kuvaamassa dystooppisessa yhteiskunnassa. Uskonnot tuovat turvaa ja selittävät kaoottista maailmaa tai antavat oikeutuksen itsekkäille pyrkimyksille. Kaiken keskellä on Jumalaa tuhoisin seurauksin leikkivä ihminen, joka kasvattaa ruokaa laboratorioissaan, risteyttää eläimiä ja muokkaa geenejä samalla kun ekokatastrofi ympärillä pahenee ja kuilu tavallisten ihmisten ja suuryritysten ylläpitämien aidattujen aivovarastojen välillä syvenee. Tiede ja teknologia eivät onnistu parantamaan maailmaa, vaikka tuovatkin rikkauksia joillekin. Maailma on turvaton, taudit leviävät, häikäilemätön epäinhimillisuus ja oman edun tavoittelu saavat yhä enemmän jalansijaa.

Uskontoa dystopiakirjallisuudessa on tutkittu melko vähän, *MaddAddamissa* uskonnon rooli on ilmeinen: uskonnot on kuvattu merkittävinä mielipiteiden luojina, suunnannäyttäjinä, vallan välineinä ja myös viimeisinä oljenkorsina, jotka tarjoavat ihmiselle mahdollisuuden määritellä oman paikkansa muuten sirpaleisessa maailmassa.

Ralf Kauranen, Turun yliopisto

Sarjakuvan monikieliset julkaisukäytännöt Suomessa

1990-luvulta lähtien suomalaisen sarjakuvan kenttä on rakentunut transnationaalisesti. Sarjakuvataiteilijoiden, kustantajien ja järjestöjen ylitraajainen orientaatio on merkinnyt uusien kielellisten strategioiden ja julkaisukäytäntöjen muotoutumista. Suomenkielisiin sarjakuvajulkaisuihin on liitetty englanninkielisiä käännöksiä, usein sarjakuvalehtien tai -albumien sivujen alalaitaan. Joissakin tapauksissa erikieliset tekstit on yhdistetty tasapuolisemmin suhteessa sarjakuvien kuvalliseen kerrontaan. Suomen- ja ruotsinkielisen sarjakuvan ohella Suomessa julkaistaan enenevässä määrin sarjakuvaa myös englanniksi ja harvemmin myös muilla kielillä. Esitelmässäni kartoitan sarjakuvakentän monikielisuuden kehitystä ja sitä tuottavia vaihtelevia käytäntöjä. Tarkastelen sekä monikielisiä julkaisuja että kentän monikielisyyttä laajemmassa merkityksessä sarjakuvataiteen transnationaalisen yhteisöllisyyden viitekehäksessä. Käsittely perustuu sarjakuvajulkaisujen analyysin lisäksi sarjakuvantekijöiden haastatteluihin.

Pekka Kilpeläinen, Itä-Suomen yliopisto

Seksin yllirajaiset representaatiot James Baldwinin romaanissa *Just Above My Head*

Tämä esitelmä käsittelee niitä tapoja, joilla transgressiiviset seksuaalisuudet ja seksikuvaukset purkavat identiteettikategorioita ja normatiivisuuksia James Baldwinin romaanissa *Just Above My Head* (1979). Baldwinin teoksissa seksuaalisuus saa poliittisia merkityksiä, koska sen kautta kyseenalaistetaan ja ylitetään sortoa ja eriarvoisuutta ylläpitävien identiteettikategorioiden rajoja. Baldwinin kritiikki kohdentuu rasismiin, heteronormatiivisuuden ja seksismin mekanismeihin, joiden avulla yhteiskunnallisia valtahierarkioita paljolti määritellään. Baldwinin fiktioissa henkilöahmoista muovautuu poliittisesti allegorisia toimijoita, jotka rikkovat ja ylittävät sovinnaisuuden rajoja. Tämä konkretisoituu erityisesti seksin erilaisissa representaatioissa, joissa rodun, seksuaalisuuden ja sukupuolen konventionaalisia normeja ja rajoituksia hetkellisesti ylitetään. Taustalla on Baldwinin ajatus rakkaudesta postkategorisena ideaalina, impulssina kohti maailmaa, jossa identiteettikategoriat eivät toimisi vallan välikappaleina ja sorron perusteina.

Baldwinin viimeinen romaani *Just Above My Head* kartoittaa seksuaalisuuden ja seksin eri muotoja ja funktioita. Tämä tulee esille useissa seksikuvauksissa, jotka hahmottelevat postkategorisen halun käsitettä ja sen rajoja. Romaanissa on useita konventionaalisia seksikohtauksia, esimerkiksi mustan naisen ja mustan miehen välillä, joilla ei muodollisesti ole selkeitä transgressiivisiä poliittisia merkityksiä, mutta ne näyttävät voimaannuttavina ja eheyttävinä hetkinä rotusorron hallitsemassa maailmassa. Epänormatiivinen halu nousee esille mustien miesten välisen mutta myös rotujenvälisen samaan sukupuoleen kohdistuvan halun muodossa. Tässä baldwinilainen rajoja ylittävä halu saa selkeimmän ilmaisunsa. Seksuaalisuus ja seksi eivät kuitenkaan ilmene pelkästään vapauttavana voimana, vaan myös väkivaltaisena ja vahingoittavana ja tällä tavoin ne määrittävät Baldwinin yllirajaisen seksin käsitteen rajoja. Voimakkaimpana esimerkkinä on väkivaltainen kohtaaminen, jossa musta isä raiskaa tyttärensä, joka joutuu kantamaan tästä syntyviä ruumiillisia ja henkisiä jälkiä lopun ikäänsä.

Baldwinin teoksissa seksuaalisuuden ja halun transgressiivisiä ilmentymiä voi lukea poliittisesti vastarinnan muotoina erityisesti rasismiin ja heteronormatiivisuuden ideologioille. Affektiivisen luennon kautta seksuaalisuuden eri affektit merkityksellistyvät kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti Baldwinin postkategorisen ajattelun välineiksi.

Silja Kukka, Oulun yliopisto

Seksuaalisuuden ja pornon monet muodot slash-fanifiktiossa

Fanifiktio on noin viisikymmenvuotisen historiansa aikana noussut pienen piirin piilotetusta alakulttuurista vahvaksi vaihtoehtoiseksi kulttuurivaikuttajaksi. Erityisesti fiktiivisten hahmojen homoeroottisiin suhteisiin keskittyvä slash-fanifiktio on noussut haastamaan median sukupuolen ja seksuaalisen monimuotoisuuden representaatioita. Slash luo omalakisien maailman, jossa sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen eivät ole toisiinsa sidottuja ja jossa voidaan neuvotella uusiksi (homo)miesten representaatioita. Samalla fanifiktio voi toimia uudenlaisena naisten pornografiana, jossa tuottajan ja kuluttajan rajat hämärtyvät ja jossa fanit voivat jakaa keskenään tabuina pidettyjä eroottisia fantasioita ja keskustella niistä.

Esitelmäni keskittyy slashin eroottisiin ja ruumiillisiin kuvauksiin. Millä tavalla slash rakentaa miehistä seksuaalisuutta? Millaisia rajoja ylittäviä homoeroottisuuden representaatioita slash voi tarjota? Millaisessa ympäristössä ja millä kielellä fanit, joista suurin osa on naisia, keskustelevat erotiikasta ja pornosta? Mm. tutkijat Kristina Busse ja Lackner, Lucas & Reid ovat todenneet, että slash-fandomit muodostavat queereja naistiloja (queer female place), jotka haastavat binaariset käsitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta ja joissa slashin eroottinen diskurssi siirtyy tapaan, jolla naiset keskustelevat keskenään fandomin sisällä. Esittelen esitelmässäni tätä diskurssia, miten se ilmenee ja millä tavalla se voi haastaa kulttuuria, jossa naisten omaehtoinen seksuaalisuus nähdään usein uhkaavana ja ongelmallisena tai sidoksissa miehen seksuaalisuuteen. Esittelen sekä perinteisempää slashin sukupuoli- ja seksuaalikuvastoa että fanien kirjoittamia pornotarinoita, jotka haastavat slashiin usein liitettyjä käsityksiä sukupuolesta ja seksuaalisuudesta. Fanien kirjoittamassa pornossa sukupuoli on joustava käsite, joka ei useinkaan sovi arkitodellisuuden asettamiin raameihin, seksiin liittyviä valtakysymyksiä pohditaan monin tavoin ja kaikenlaiset seksifantasiat pääsevät näkyviin ilman sensuuria.

Hanna Kuusela, Suomen Akatemia ja Tampereen yliopisto

Kirjalliset kollaboraatiot ja atomisoiva kapitalismi

Kollaboratiiviset kirjoitushankkeet ja yhdessä kirjoittaminen ovat kasvattaneet suosiotaan viime vuosikymmeninä. Niin joukkoistetusti kirjoitetut tekstit kuin intiimit kirjoittajakollektiivitkin ovat haastaneet perinteistä käsitystä kirjailijasta yksinäisenä ja eristäytyneenä hahmona.

Yksi syy kollaboraatioiden suosioon on niiden tarjoama sosiaalinen ja yhteiskunnallinen lupaus. Yhdessä kirjoittamista pidetään usein kumouksellisena kirjoitustapana, joka toimii vastavoimana individualistiselle ja atomisoivalle kapitalistiselle kulttuurille. Kun nykytaiteilijasta on tullut joustavan uusliberaalin yksilön perikuva, nähdään kollaboratiiviset luovat käytännöt tämän kehityksen vastakohtana: yhdessä luominen tai yhdessä kirjoittaminen esitetään toistuvasti keinona rakentaa yhteisöllisiä siteitä ja näin vastustaa kapitalismin mukanaan tuomaa individualismia. Samalla yhdessä kirjoittaminen esitetään usein myös tapana luoda vaihtoehtoisia taloudellisia malleja markkinoistuneen kulttuurin ulkopuolelle.

Esitelmässäni käsittelen näiden kollaboratiiviseen kirjoittamiseen liitettyjen sosiaalisten ja yhteiskunnallisten lupauksen ilmenemismuotoja viime aikaisissa yhteiskirjoittamista sisältäneissä hankkeissa. Käsittelen etenkin joukkoistettuja verkkokirjoittamisprojekteja sekä niiden tekijöiden että niiden vastaanoton näkökulmasta. Onko hankkeisiin liitetyissä lupauksissa perää? Auttavatko luovat kollaboraatiot ylittämään kapitalistisen kulttuurin ongelmia ja luomaan yhteisöllisyyttä ja kirjallisuutta markkinoiden tuolla puolen?

Vesa Kyllönen, Helsingin yliopisto

Informaatio ja vastarinta Richard Powersin romaanissa *The Gold Bug Variations*

Informaatioteknologioiden nousu asettaa omanlaisensa haasteen paitsi demokraattiselle yhteiskuntakehitykselle myös kirjallisuudelle. Ensyklopedinen romaani, joka vanhastaan on modaliteettinsa puolesta korostanut tiedon valistuksellista roolia kirjallisuudessa ja yhteiskunnassa, on laillaan vastannut haasteeseen: viimeistään Thomas Pynchonin *Painovoiman sateenkaaren* on nähty asettaneen kysymyksen informaatiosta modernin yhteiskunnan läpäisevänä, häilyvänä ja globaalina voimana. Pynchonin jälkeen useat nuoremman polven amerikkalaiset kirjailijat ovat omaksuneet informaation ”systeemiroomaaniensa” keskeiseksi määrittäjäksi.

Käsittelen esitelmässäni informaation kaksijakoista luonnetta Richard Powersin romaanissa *The Gold Bug Variations* (1991). Yhtäältä esitän, että ensyklopedisena romaanina *The Gold Bug Variations* informaatio läpäisee kaiken orgaanisen elämän, taideteoksia ja tieteenaloja unohtamatta, ja muuttaa käsityksiämme niistä. Tämä ilmenee teoksessa paitsi temaattisen jäsentelyn myös muodon tasolla: modaliteetilleen tyypillisesti romaani hallitsee suuret määrät yksityis- ja alakohtaista teoriaa, minkä seurauksena romaani laajenee salapoliisikertomuksen ja elegiaanisen romanssin puitteista teoriaksi ”kaikesta”. Toisaalta romaanin keskushenkilöt kääntävät informaation liikkeen yhteiskunnalliseksi vastarinnaksi: koska tutkimus orgaanisen elämän perusteista – miten DNA-molekyylisiin pakattu koodi kykenee tuottamaan uudenlaisia geneettisiä variaatioita – laajenee muihin informaatiotieteisiin, kertomuksen keskushenkilöt oppivat manipuloimaan samoin periaattein muitakin tietojärjestelmiä, esimerkiksi pitääkseen yksittäisen työtoverinsa puolta sairaanhoidon maksullisuutta koskevilla asioilla.

Laajemmaltikin informaatio muodostaa globalisoidussa maailmassa lähes hallitsemattoman luonnonvoiman. Se on inhimilliseen tietoon nähden tietojärjestelmille ulkoistettua eikä näin ollen voi olla vaikuttamatta tapaan, joilla myös ensyklopediset kertomukset rakentuvat. Informaatiosta käsin jäsentyvä uudempi ensyklopedinen kertomus ei silti ole pedagoginen kertomusmuoto: se ei tähtää niinkään informaation organisointiin tai omaksumiseen kuin sen kanssa toimeentulemiseen. Tästä syystä ensyklopedisten kertomusten keskiössä ovatkin usein informaatioalan ammattilaiset, kuten informaattikot, koodaajat, tutkijat ja kulttuurisalapoliisit.

Samanaikaisesti informaatio koetaan myös systeemisena ongelmana, minkä seurauksena *The Gold Bug Variationsin* keskushenkilöiden harjoittama tutkimustyökin on erehtyvää, itseään korjaavaa ja systeemiin puuttuvaa. Juonen tasolla ensyklopedisessä kertomuksessa toistuukin ajatus siitä, että informaatiota systeemisena voimana voidaan myös oppia käyttämään hyväksi. Informaation kahtalaisen luonteen esiintuomisen ohella pyrinkin esitelmässäni puntaroimaan, onko tällä kahtalaisuudella vaikutusta yhtäältä kertomuksen modaliteettiin ja toisaalta lukijoihin yhteiskunnallisina toimijoina.

Erika Laamanen, Helsingin yliopisto

Lauri Viidan runojen satiirisuus

Lauri Viita (1916–1965) tunnetaan ironisesta tyylistään ja satiirisista runoistaan. Hänen runonsa kritisoivat kirkonmiehiä, yhteiskunnallisia oloja ja toimijoita sekä sitä, miten sellaiset asiat kuin esimerkiksi moraalit, myötätunto ja kiitollisuus ilmenevät ihmisten keskuudessa. Kritisoitavien asioiden joukossa on myös taide- ja kirjallisuusmaailma. Satiiri kohdistuu arvostelijoihin, runoilijoihin ja muihin kirja-alan ihmisiin sekä kirjallisiin ilmiöihin, eritoten modernistiseen runouteen.

Kärjistetystä voisi sanoa, että Viita kritisoi kaikkea ja kaikkea, jopa kirjallisia esikuviaan – ja itseään. Hänen epäluulonsa kohdistuu ihmiseen yleensä ja esimerkiksi tämän tapaan harjoittaa vastarintaa. Esikoiskokoelman *Betonimyllärin* (1947) runossa ”Kapina” joukko luteita lähtee kapinaretkelle. He marssivat halki huoneen, joka on heidän maailmansa. Retki odotetusta epäonnistuu. Kiiwetessään pitkin ”Seinämeren” käsi tulee ja pyyhkäisee luteet likasankoon. Runo on tulkittu käsittelevän vuoden 1918 sotaa, mutta sillä on yleisempikin merkitys (ks. Varpio 1973, 99). Suuressa mittakaavassa ihmisen ylevät pyrkimykset kuten kapina ja vastarinta näyttävät naurettavina. Ihmisen maailma on kuin huone, pieni ja rajallinen rakennelma, jonka ympärillä on koko universumi, johon ei voi vaikuttaa.

Esitelmässäni käsittelem Viidan runojen satiirisuutta mutta myös sen kääntöpuolta, kaiken kattavaa kriittisyyttä, joka taas vähentää satiirin tehoa. Keskityn tarkastelemaan sitä, miten Viidan runot käsittelevät yhteiskunnan ja kirjallisuuden suhdetta. Tähän liittyy myös kysymys siitä, millaisena vastarinnan muotona Viita näkee kirjallisuuden ylipäätään.

Lähteet:

VARPIO YRJÖ 1973: *Lauri Viita: kirjailija ja hänen maailmansa. Lauri Viidan tuotanto elämäkerrallisia, tuotannollisia, yhteiskunnallisia ja kirjallisuushistoriallisia taustatekijöitä vasten tarkasteltuna*. Porvoo: WSOY.

Hanna Lahdenperä och Kristina Malmio, Helsingfors universitet

Parodi, pastisch och kritiken av det senmoderna i Monika Fagerholms prosa

I artikeln "Postmodernismen eller Senkapitalismens kulturella logik" menar Fredric Jameson (1984) att ett av de kännetecknande dragen för postmodernismen uppfattad som senkapitalismens kulturella dominant är det "nära nog universella bruket" av pastisch. Postmodernismen präglas av en ny ytmässighet, en imitationens kultur, en försvagning av historiskt tänkande, en ny emotionell grundton samt av en nära relation till ny teknologi och därmed även till världsekonomin. I denna kultur har pastischen, "det neutrala imiterandet av ett dött språk" utan parodins kritiska udd, ersatt parodin.

Genom att granska den finlandssvenska författaren Monika Fagerholm två postmoderna romaner, *Underbara kvinnor vid vatten* (1994) och *Diva* (1998) med utgångspunkt i Jamesons tankar om pastisch och parodi diskuterar vi möjligheten till motstånd och/eller en kritik av senkapitalismen hos Fagerholm. Vi frågar: Vilka former av parodi kan man finna hos Fagerholm? Hur uttrycks motstånd mot senmoderniteten i dessa romaner och på vilka sätt är det senmoderna samhället ett objekt för Fagerholms parodi?

Vår hypotes är att *Diva* innehåller parodiska drag. I *Diva* gör framförallt protagonisten gärna filosofiska utsagor, men de är ofta överdrivna eller felaktiga, något som också påpekas i texten. Syftet är inte att ta ställning till specifika tänkare eller filosofiska inriktningar, utan att gestalta – den "på fel sätt" utförda filosofiska diskursen är ett sätt att parodiera bland annat en viss typ av manlighet och intellektuella anspråk. Som en jämförelse till *Diva*, som alltså kommenterar vissa företeelser genom att parodiera dem, görs en läsning av *Underbara kvinnor vid vatten* (1994). I romanen framhävs ytan – rekvisita, klichéer och manér – genom huvudpersonernas iscensättande av det de uppfattar som det glamourösa och moderna livet, och därmed aktualiseras frågan om autenticitet och ytlighet och var romanen placerar sig mellan dessa.

Den finlandssvenska postmodernismen kan beskrivas som en postmodernism i periferin, tidsmässigt sen och medveten om diskussionerna kring fenomenet. Dess tonfall är överdrivet och tidvis kritiskt gentemot postmodernismen. Därmed uppstår även frågan om *Underbara kvinnor vid vatten* inte endast kan läsas som en pastisch som beskriver konsumerismens intåg i Finland på 1960-talet utan också som en parodisk kommentar till den ställning pastischen fått i teorin om det postmoderna?

Miikka Laihinen, Turun yliopisto

Materiaalinen vastarinta 2000-luvun suomalaisessa runoudessa

Tarkastelen esitelmässäni kokeilevan, uusia ilmaisukeinoja aktiivisesti luotaavan kotimaisen nykyrunouden materiaalisia vastarintaisuuksia; runokielen materiaalisena kohosteisuutena ilmeneviä kirjallisuuden, kielen ja maailman välisiä suhteita radikaalisti uudelleen hahmottelemaan pyrkiviä runovirtauksia.

Kotimaisen runokentän 2000-lukua on määrittänyt ilmaisukeinojen ja poetiikkojen poikkeuksellisen laaja monimuotoisuus ja -arvoisuus. Uudenlaiset, paikoin radikaalistikin lyriikan ilmaisutraditio(i)sta irtautuvat tavat ymmärtää ja kirjoittaa runoutta ovat asettuneet vastahankaan suhteessa erityisesti modernistiselle lyriikalle ominaisiin tyylipiirteisiin ja esteettisiin ihanteisiin, kuten kielen runsaaseen kuvallisuuteen ja runon puheenomaisuuteen.

Tekstiesimerkkeihin tukeutuen tarkastelen esitelmässäni sitä, miten kokeileva kotimainen nykylyriikka on kyseenalaistanut modernistiseen traditioon keskeisenä elementtinä kuuluvan kielikuvan roolin runouden ensisijaisena ja itsestäänselvänä ilmaisu- tai ilmenemismuotona. Figuratiivisen, staattiseksi representoiviksi kielikuviksi tiivistyvän ilmaisun sijaan kokeileva nykyrunous rakentuu (esimerkiksi) erilaisten kielisensitiivisinä hahmottuvien, materiaalisesti kohosteisten ja jopa visuaalisten, lukijan silmän roolia korostavien ilmaisukeinojen varaan. Lähestyn esitelmässäni nykylyriikan kokeilevia poetiikkoja vastarintana suhteessa modernistisen lyriikan kielikuvalliseen, figuratiiviseen ja representatiiviseen ilmaisutraditioon.

Tulokulmani korostaa runokielen materiaalisuutta, paperille musteella painetun tekstin immanenttia toimintaa kirjan sivulla. Keskityn esitelmässäni samalla siihen, miten kokeilevan runon materiaalinen vastarintaisuus kääntää lukijan huomion runon maailmallisuuteen; materiaalisesti kohosteisen lyriikan immanentti toiminta hahmottuu osana maailman materiaalisia prosesseja siinä, missä kielen kuvallisuuden ensisijaistava runous ja runonlukutapa taas rakentuu transsendenttien, tekstin ”ulkopuolelle” paikantuvien merkitysten tulkintaprosessin varaan.

Tulokulmani taustalla vaikuttavat (uus)materialistisen teorianmuodostuksen lyriikantutkimukselle avaamat mahdollisuudet. Käsitteellistän esitelmäni ranskalaisfilosofi Gilles Deleuzen terminologiaan pohjaten *tulemisen* ja *ruumiin* konseptien ympärille; lähestyn suomalaista nykyrunoutta ruumiillisen sanan jatkuvana tulemisena; materiaalisena liikkeenä ja tapahtumisena (merkityksiin) pysähtyvän lukutavan sijaan.

Topi Lappalainen, Helsingfors universitet

Stella Parlands *Glossarium över förgätna fejder* som absurdistisk motståndsaktion

Fredric Jameson (1991:48) frågar sig om inte kultursfärens semiautonoma ställning har försvunnit och fått ge vika för senkapitalismens kulturella logik. Mitt syfte är att undersöka Stella Parlands absurdistiska berättelse *Glossarium över förgätna fejder* (2011) som ett möjligt försök till motstånd.

Stella Parland (1974–2015) var en aktör inom det finlandssvenska kulturfältet väl införstådd i en tradition där kultursfären hade ett relativt stort handlingsutrymme. Intresset för dadaismen gjorde henne dessutom speciellt mottaglig för en europeisk tradition som sedan högmodernismens dagar hade hävdad sig mot institutionernas och samhällets tryck. Parland hade blivit nominerad för Finlandia Junior med *Katastrofer och strofer om slummer och stoj* (2003), en barnbok med nonsenslyrik illustrerad av Linda Bondestam. År 2009 kommenterade hon den framgången då hon blev intervjuad av poeten Katarina Gäddnäs (*Ny Tid* den 12 mars 2009):

Jag tycker att mina böcker har blivit väl emottagna. Däremot tycker jag att hela den industri som finns kring böckerna är oerhört betungande. Svårigheterna med den svenska marknaden, den korta livstid som böckerna har i bokhandeln, larmet på bokmässorna, många dimensioner av det mediala. De här sakerna står i häftig kontrast till skapandets under och bräcklighet och kan få förödande konsekvenser. (Gäddnäs, Katarina: "Sprudlande vildsinthet och poetisk anarki" [intervju med Stella Parland])

År 2011 utkom en liten opaginerad bok (110 x 125 mm, 36 sidor) på det norska förlaget H//O//F (House of Foundation) i anledning av Møllebyen Litteraturfestival i Moss med en upplaga på 200 exemplar. För all del kunde boken beställas via ett stort finlandssvenskt förlag: Stella Parland hörde till Söderströms, efter fusionen år 2012 Schildts & Söderströms författare. Utgivningen av en så liten bok kan tolkas som ett sätt att försöka komma undan institutionernas och det övriga samhällets krav, samtidigt som utgivningen i samband med en litteraturfestival understryker den levande litteraturens snarare än marknadens betydelse för författaren. En festival i en avlägsen norsk ort fungerar som en möjlig motvikt till en stor bokmessa.

Boken består av ett fiktivt förord av en gestalt som heter Eleonore Esterházy de Galántha, en biografisk skiss av en annan gestalt, Eileen Anderson, en av de aktivaste medlemmarna i "föreningen Simerick Slenders vänner och ovänner" samt ett litet glossarium alldeles i slutet av boken som förmodas ha skrivits av bokens huvudperson, Simerick Slender, förste baron av Canicattini. Bokens undertitel *Kommenterad upplaga* lovar kommentarer, och mycket riktigt förekommer bland annat en kommentar över själva glossariet: "Titeln överensstämmer dåligt med verket. Det rör sig snarare om en encyklopedi över vrede." Uppslagsordet "Jag" förklaras i glossariet med "*Desertör*. Arg på världshistorien."

I *Glossarium över förgätna fejder* producerade Stella Parland ett verk som tematiserar det möjligen fåfängliga motståndet med hjälp av allehanda metafiktiva knep. Boken kännetecknas av svart humor och redan layouten med de väldigt små sidorna utan nummer förstärker det absurdistiska intrycket.

Kati Launis, Turun yliopisto

Lapsi ja pahuus: kirjallisuuden lapsihahmoista

Tämän vuoden Finlandia-palkinnon ehdokaskirjojen yhtenä pääteemana oli lasten häätä. Tematiikka on ollut ilmassa jo jonkin aikaa, sillä lapsen hahmo on Suomen nykykirjallisuudessa sijoitettu useasti keskelle aikuiselämän synkkyyttä ja pahuutta: esimerkiksi sellaiset teemat kuin inesti (Maria Peura: *On rakkautes ääretön*, 2001), alkoholismi (Kreetta Onkeli: *Ilonen talo*, 1996), heitteillejätto (Markus Nummi: *Karkkipäivä*, 2010) ja lastenkotikokemukset (Leena Lander: *Tummien perhosten koti*, 1991) nousevat siellä esiin.

Alustuksessani pohdin sitä, miksi ja miten aikuismaailmaan liitetty pahoinvointi ja välinpitämättömyys tuodaan muutamassa esimerkkitieteoksessa esiin lapsihahmon kautta tai silmin. Poikkean nykykirjallisuudesta myös kauemmas historiaan, sillä lapsen hahmo on ollut Suomen kirjallisuudessa keskeisesti läsnä 1800-luvun puolivälistä lähtien ja erityisesti realismissa, jonka kirjallisuudessa lapsi sisäistyneenä, psykologisena, vakavasti otettavana subjektina Suomessa ”syntyi” – ja nousi kerronnassa sivusta päärooliin.

Kysyn, millaista *lapsuuden poetiikkaa* – lapsuuden kokemuksen tavoittamista ja kertomista fiktion muotoon (Roni Natov) – teoksissa kirjoitetaan ja miten kerronta osallistuu lapsuuden arvottamiseen ja aikuiselämän kommentointiin. Millaisia selviytymiskeinoja lapsilla on? Onko varjojen keskellä valoa? Lähestyn kirjallisuuden lapsihahmoja tai -figuureja merkitystihentyminä, joissa solmiutuu yhteen paitsi aikaan ja paikkaan myös sukupuoleen, ikään ja luokkaan liittyviä, muuttuvia käsityksiä. Ajattelen, että fiktiivisen lapsihahmon yksi käyttötarkoitus on nimenomaan toimia eräänlaisena ”vastarintahahmona”. Lapsi toimii peilinä aikuiselämän sekavuudelle ja ahdistukselle. Tässä mielessä kirjallisuus sanoo ”ei” maailmalle, jossa ”pienien ihmisten” (kuten lapsikuvauksen klassikko Teuvo Pakkala lapsia kutsui) on paha olla.

Olli Löytty, Turun yliopisto

Kieli ja kirjallisuudellisuus Hassan Blasimin teosten vastaanotossa

Hassan Blasim on Irakista Suomeen pakolaisena muuttanut kirjailija, jonka alun perin arabiaksi kirjoittamia novelleja on käännetty usealle kielelle, myös suomeksi. Suomessa hänen teoksiaan on luettu ennen muuta kirjailijan pakolaistaustan valossa. Vaikka ne eivät lajiltaan edusta realismia, niitä on luettu kuvauksina Irakin viime vuosien tapahtumista. Joskus hänen kirjailijanroolinsa on typistetty sodan silminäkijäksi. Kiinnostavaa hänen teostensa vastaanotossa on myös se, että mitä enemmän hän on saanut mainetta ja kunniaa ulkomailla, sitä tervetulleemmaksi hänet on toivotettu suomalaisten ja erityisesti tamperelaisten kirjailijoiden joukkoon.

Analysoin esitelmässäni Blasimia ja hänen teoksiaan koskevaa lehtikirjoittelua ja etsin erityisesti sellaisia kohtia, joissa hänen tekstejään arvioidaan esteettisin ja kielellisin perustein, kaunokirjallisina artefakteina. Millaiseen kirjalliseen traditioon hänet yhdistetään? Mitä niissä sanotaan Blasimin käyttämästä kielestä? Lisäksi haarukoin vastaavanlaista kirjoittelua englanninkielisistä lehdistä ja vertaan niiden kysymyksenasettelua suomalaiseen vastaanottoon.

Heta Marttinen, Jyväskylän yliopisto

(Ei-)Inhimillisyys narratiiveissa ja narratologiassa

Yle julkaisi 9. helmikuuta pienen uutisen siitä, kuinka ihmiset monesti tulkitsevat eläinten eleitä ja käytöstä samaan tapaan kuin kanssaihmiä tulkitaan. Tällainen tulkintamalli on ymmärrettävästi virheellinen. Eläimen käytöstä ja toimintaa säätelevät täysin toiset tekijät kuin ihmisen vastaavia ja eläin myös hahmottaa maailmaa eritavalla kuin ihminen. Mielenkiintoista kyllä, tämänkaltaisten ajatusten voi nähdä pätevän myös kertovan fiktion tulkintaan. Oletamme esimerkiksi, että kertoja- ja henkilöhahmot ovat perustavanlaatuisesti inhimillisiä, ihmisen kaltaisia entiteettejä, ja lukijoina tulkitsemme ja ymmärrämme näitä hahmoja ja heidän toimintaansa tätä taustaa vasten. Mutta samaan tapaan kuin eläimet, myös kaunokirjalliset maailmat toimijoineen noudattelevat omia sääntöjään ja lainalaisuuksiaan, jotka eivät (välttämättä) myötäile reaali maailman luonnonlakeja ja loogisia periaatteita.

Esitelmässäni pohdin inhimillisen ja ei-inhimillisen suhdetta kaunokirjallisissa kertomuksissa kahden jälkiklassisen narratologian paradigman, luonnollisen ja epäluonnollisen narratologian, viitekehäyksessä. Ajatusteni havainnollistamisessa hyödynnän suomenruotsalaiskirjailija Peter Sandströmin romaania *Manuskript för pornografiska filmer* (2004), jossa inhimillisen ja ei-inhimillisen, ihmisen ja eläimen, suhde nivoutuu kiehtovaksi vyyhdiksi henkilöhahmojen nimeämisen kautta: Sandströmin autofiktiivisen romaanin henkilökertoja on nimennyt esimerkiksi lukuisat entiset naisystävänsä, mukaan lukien ex-puolisonsa, eri eläinlajien mukaan.

Luonnollinen narratologia määrittelee kertomuksen ja kerronnallisuuden inhimillisen kokemuksellisuuden ja ruumiillisuuden kautta. Tämä on kuitenkin ongelmallista, sillä niin kauan kuin tekstit – olivat ne fiktiivisiä tai faktuaalisia, kertovia tai ei-kertovia – ovat ihmisten tuottamia ja tulkitsemia, niissä on myös inhimillinen kosketuspinta. Voisi kenties sanoa, että ihminen kykenee tuottamaan, tulkitsemaan ja ymmärtämään tekstejä yksinomaan ihmisen näkökulmasta, inhimillisyyden kautta. Onko kertomuksissa näin ollen sijaa ei- tai epäinhimillisille (tai -luonnollisille) elementeille ja mikä merkitys näillä mahdollisesti on? Mitä virkaa inhimillisen olemassaolon kannalta outoihin, mahdottomiin ja epäluonnollisiin kertomuksiin ja kerrontatilanteisiin keskittyvällä epäluonnollisella kertomuksen teorialla on, mikäli kaikenlaiset kertomukset palautuvat loppujen lopuksi inhimillisyyteen ja ovat näin ollen ”luonnollisia” kertomuksia?

Hanna Mattila, Sámi allaskuvla/Sámi University College ja Tampereen yliopisto

Poeettinen ja poliittinen luonto Nils-Aslak Valkeapään runoudessa

Saamelainen taiteilijakollektiivi Suohpanterror on viime aikoina saanut saamelaisten ja luonnon kaltoinkohteluun kantaaottavilla propagandajulisteillaan paljon positiivista näkyvyyttä valtamediassa. Ryhmälle Helsingin Sanomien Nyt-liitteen haastattelussa (4.12.2014) kasvot antanut Jenni Laiti kertoo ryhmän ajavan saamelaisten ja luonnon oikeuksia. Laitin ajattelussa nämä oikeudet kulkevat käsi kädessä: "Alkuperäiskansan erottaa pelkistä vähemmistökansoista tiivis suhde maahan. Suohpanterror puolustaa maata ja tasapainossa elämistä sen kanssa. Kaivostoiminta ei kuulu tähän elämänfilosofiaan." Laitin haastattelussa toistuvat elementit, joiden varaan saamelainen etnopolitiittinen taideilmaisu on jo vuosikymmeniä nojannut; saamelaisuutta essentialistisesti määrittävä erityinen luontosuhde ja ymmärtämättömyyden kuilu länsimaisen ja alkuperäiskansan maailmankatsomusten välillä.

Historiallisesti katsottuna saamelaisten luonnonkansaidentiteettiä painottava kuvasto ja etnopolitiittiset tarkoitukset kohtasivat voimakkaimmin 1970- ja 1980-lukujen saamelaiskirjailijoiden teksteissä, erityisesti Nils-Aslak Valkeapään luontorunoudessa. Ihmisen ja luonnon välisen erottamattoman ja välittömän suhteen on useassa saamelaista kirjallisuutta esittelevässä katsauksessa (mm. Hirvonen 2010, 208; Hirvonen 1995, 40; Lehtola 1995, 76) sanottu olevan Valkeapään runouden lähtökohta, joka konkretisoituu alkuperäiskansojen ekologisen elämäntavan ylistyksenä sekä luonnon syklistä aikaa rytmittävän syntymän ja kuoleman kiertokulun kunnioituksena.

Alustuksessa tarkastelen luonnonkuvausten estetiikan, ympäristötietoisien etiikan ja dekolonialististen pyrkimysten kohtaamia Nils-Aslak Valkeapään lyirisessä tuotannossa. Alustukseni nostaa esiin Valkeapään luontokuvausten poliittisen agendan, joka aiemmassa tutkimuksessa on jäänyt vähemmälle huomiolle. Kytken huomiot mm. Suohpanterror-kollektiivin edustaman aktivismitaiteen asemaan saamelaisessa etnopolitiittisessä nykykeskustelussa sekä kirjallisuudentutkimuksen keinoihin tarkastella tämänkaltaisia ilmiöitä.

Kirjallisuus:

Huggan, Graham & Tiffin, Helen 2010: *Postcolonial Ecocriticism. Literature, Animals, Environment*. London & New York: Routledge.

Lehtola, Veli-Pekka 2013: Saamelaiskirjallisuus kriisissä? – *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*. Helsinki: SKS. 220–227.

Postcolonial Green. Environmental Politics and World Narratives. Ed. by Bonnie Roos and Alex Hunt. Charlottesville & London: University of Virginia Press.

Thekla Musäus, Greifswaldin yliopisto

Satujen ja legendojen utopiat Karjalaan liittyvässä kirjallisuudessa

Karjalan erämaihin liitettiin jo kauan sitten haaveita ja tavallisesta poikkeavia elämäntapoja: Venäjän puolella vanhauskoiset ortodoksit pakenivat sinne 1600-luvulta lähtien patriarkka Nikonin reformeja sekä rakensivat sinne luostareita ja perustivat kyliä. Suomen puolella viimeistään romantiikan ajasta ja *Kalevalan* ilmestymisestä lähtien Karjala näytti olevan aidon suomalaisuuden synnyinsija. Taikauskon, runojen ja kansansatujen tapoja pidettiin jalon ja paremman suomalaisen menneisyyden todisteina. Osittain myös ortodoksinen uskonto nähtiin tässä yhteydessä alkuperäisemmän ja primitiivisemmän elämäntavan jäänteinä.

Romanttinen kiinnostus Karjalaan alkuperäisten elämäntapojen paikkana jatkuu myös 1900-luvun kirjallisuudessa – symbolismiin ja modernismin runoudessa ja realismiin proosateoksissa, joiden aihe liittyy Karjalaan. Teoksessa *Harmaan kylän laulu. Rajakarjalainen idylli* (1943) Vilho Koljonen esittää lukijalle ortodoksisen vanhuksen kertomuksia ja tapoja, jotka paljastavat senaikaisen maailman valheellisuuden. Unto Seppäsen *Myllytuvan tarinoissa* (1945) ja *Myllytuvan juhlassa* (1946) vanhan myllyrengin ja Karjalan kannaksen talonpoikien tarinoiden satumaat toimivat kylätapojen peilikuvina. Venäjällä Mihail Prišvinin teoksessa *Valtiollinen tie. Romaani-satu* (1957) vanhauskoisten legendat vivahteikkaasti kyseenalaistavat Neuvostoliiton järkipärisen maailmankatsomuksen. Muissa teoksissa, esimerkiksi Viljo Kojon novellissa *Ihminen päättää* (1931) ja Hagar Olssonin romaanissa *Träsnidaren och döden* (1940), viittaukset utopistiseen maailmankatsomukseen ovat hajanaisempia, kuitenkin niiden merkitys fasetteina teosten kokonaisrakenteessa on havaittavissa. Esiin nousee kysymys, minkälainen utopistinen voima on niillä tarinoilla ja legendoilla, jotka sijoittuvat menneisyyteen. Vähentääkö niihin liittyvä nostalginen sävy utopian ilmaisuvoimaa vai onko nostalginen katse ”kultaiseen menneisyyteen” päinvastoin omaperäinen utopistinen ilmaisutapa? Mitä merkitsee se, että utopistiset kertomukset kerrotaan nimenomaan Karjalassa ja Karjalasta?

Tutkin uskonnon, taikauskon ja tarinoiden utopioita lähinnä realistisissa teoksissa, joiden tapahtumapaikka on itäinen, venäläinen Karjala, Rajakarjala tai Karjalan kannas. Osoitan, että vanhauskoisten, ortodoksisten ja taikauskoisten elämäntapojen kuvauksilla ei ole vain eksoottinen sävy, joka antaa teokselle haluttua paikallisväriä, vaan niiden avulla esitetään utopistista elämän mahdollisuutta realistisen maailman ulkopuolella ja sen vastakohtana. Kuvaukset esiintyvät usein eristettyinä sisäkertomuksina. Näin ollen ne toimivat teosten rakenteissa realistisen arjen peilikuvana. Niiden utopistinen voima tulee esille nimenomaan vertailussa kirjoitetun ajan proosalliseen, realistiseen maailmaan.

Lauri Myllymäki, Tampereen yliopisto

Kerronnallinen erämaa. Cormac McCarthyn *Blood Meridian* ja ekosentrinen kerronnan estetiikka

Amerikkalaisen Cormac McCarthyn (1933-) romaanituotannon suurena teemana on merkityksiä etsivän ihmisen törmääminen luonnon ja maailmankaikkeuden merkityksettömyyteen. McCarthyn kerrontaa onkin hedelmällistä tarkastella esimerkkinä ekosentrisestä kerronnan estetiikasta, tietyistä kerronnallisista keinoista, jotka asettavat ihmisen samalle eksistentiaaliselle tasolle ympäristön, puiden, kivien, eläinten kanssa. Kirjailijan ominaisin topos on karu, valtava ja ankara erämaa, jossa luonto jatkuvasti pakenee haltuunottoa ja merkityksenantoa. Tällainen antroposentristä eli ihmiskeskeistä hahmottamistapaa haastava ja purkava luontokirjoitus on ollut viime vuosikymmeninä ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen keskeisimpiä tutkimuskohteita.

McCarthyn ekosentrisellä kerronnallisella estetiikalla on myös eettisiä seurauksia. Kerronnallisen estetiikan ja kerronnallisen etiikan yhteenkietoutuneisuutta tutkii puolestaan Wayne C. Boothin ja James Phelanin retorinen kertomusteoria. *Blood Meridian*-romaanin nihilistinen tarinamaailma ja ekosentrinen kerronta kyseenalaistavat retorisen eettisen kertomusteorian taustalla piileviä antroposentrisiä, hyve-eettisiä lähtökohtia. Osoitan, että Wayne C. Boothin ja James Phelanin retorisen eettisen kertomusteorian ei ole kyennyt riittävästi tarkastelemaan sellaisia kertomuksia, joissa ihminen psykologisena ja moraalisen havainnoijana väistyy tapahtumisen ja maailman tieltä. Silti tällä väistymisellä on tärkeä eettinen merkitys etenkin Cormac McCarthyn tuotannossa. Pyrin hahmottelemaan sellaista kertomuksen etiikkaa, joka ottaa huomioon myös kertomuksen tavan representoida ei-inhimillistä luontoa ja sen toiseutta.

Toisinaan romaanien ekosentrismi on hyvin lähellä nihilismia ja antihumanismia, eritoten McCarthyn kuuluisimmassa teoksessa *Blood Meridian*. Pohdin kertomuksen runsaan väkivallan estetiikkaa ja etiikkaa ekosentrismin viitekehyksessä. Kuten osoitan pro gradu-työssäni (2013), tämän nihilistisen eetoksen vastavoimaksi nousee kuitenkin eräänlainen luontomystiikka, joka juhlii elämää kaikessa verisyydessään ja kammottavuudessaan.

Mikko Mäntyniemi, Tampereen yliopisto

Yksin keskellä maailmanloppua – Toimivan yksilön rooli apokalyptisissä kertomuksissa

Maailmanlopun kuvaukset ovat olleet osa länsimaista kulttuuria tuhansien vuosien ajan. Nykypäivänä tämä on nähtävissä viihteellisimmistä elokuva-, sarjakuva- ja kirjallisuusteoksista ja tv-sarjoista aina poliittisempiin ja asiakeskeisempiin kertomuksiin. Samalla erityisesti populaarikulttuurin kuvaukset maailmanlopusta ovat nykyään entistä näyttävämpiä erikoisefektien johdosta. Apokalyptisten kertomusten viihteellistyminen ei kuitenkaan ole täysin poistanut niiden sisällön poliittista tai ideologista latausta. Apokalypsi sisältää aina poliittisen näkökulman jakamalla maailman tuhoutuviin ja pelastuviin, oli kyseessä sitten varoitustarina tulevasta ekokatastrofeista tai jumalallisesta väliintulosta. Samalla apokalyptisten kertomusten historiallinen muutos alistettujen ja vainottujen kansanosien kertomuksista kulttuurisen hegemonian suosimaksi kertomusmalliksi tuo esille maailmanlopun kertomusten poliittisen ja ideologisen merkityssisällön.

Esitelmässäni tarkastelen lähemmin yksilön asemaa ja roolia apokalyptisten ja post-apokalyptisten kertomusten lajeissa hyödyntäen Mihail Bahtinin kronotooppia. Liisa Steinby on esittänyt kronotooppien olevan inhimillisen toiminnan mahdollisuuksien kategorioita teosten sisällä. Tämä mahdollistaa teosten ajallisten ja paikallisten ominaispiirteiden sekä henkilöhahmojen toimintamahdollisuuksien tulkinnan. Pysin tuomaan esille minkälainen on yleisimmin kuvattu sankari post-apokalyptisessä perinteessä ja mikä motivoi päähenkilöä apokalyptisissä kertomuksissa. Kartoittaakseni henkilöhahmojen asemaa kertomuksen sisällä käytän muun muassa Gérard Genetten ja muiden narratologioiden kehittämiä metodeja kertoisuuden sekä tarinan ja kerronnan tulkinnasta.

Kohdeteoksina esityksessäni käytän H. G. Wellsin teosta *Maailmojen sota* (1898), J. G. Ballardin teosta *Kuivunut maailma* (1965), Joseph Kosinskin elokuvaa *Oblivion* (2013) ja Darren Aronofskyn elokuvaa *Noah* (2014). Näiden kohdeteosten kautta osoitan yleisimmät henkilöhahmojen stereotyyppit, jotka toistuvat apokalyptisissä kertomuksissa sekä muutoksen, joka on tapahtunut 1900-luvulla. Kertomusten henkilöhahmojen kuvaukset ja asema kertomuksen sisällä osoittavat toisaalta vakiintuneet hahmotyyppit katastrofi- ja maailmanlopun kertomuksissa sekä muutoksen henkilöhahmojen sisäisen kokemuksellisuuden painotuksissa. Henkilöhahmojen roolin ja aseman tulkitseminen apokalyptisissä kertomuksissa edesauttaa tulkitsemaan osaltaan muuntuneita arvoasetelmia ja normeja kertomusten sanomassa.

Tommi Nieminen, Itä-Suomen yliopisto

Eikö kieli voi luoda utopiaa?

Kielen osuus on keskeinen yhdessä dystopiaa määrittelevistä teoksista, George Orwellin romaanissa *Vuonna 1984* (*Nineteen-Eighty-Four*, 1949; käänt. Oiva Talvitie 1950 ja Raija Mattila 1999). Siinä ihmisten käyttämän kielen, newspeakin, mahdollisuuksia ilmaista semanttisia eroja on tietoisesti köyhdytetty kansalaisten yhteiskuntakritiikin mahdollisuuksienkin tyrehtyttämiseksi. Fiktion ulkoisessa todellisuudessa sama näkemys totalitaristisesta kielestä löytyy Victor Klempererin toisen maailmansodan aikana kirjoittamasta varhaisesta diskurssianalyysin yrittelmästä *Lingua Tertii Imperii* (1947). Kieltä ohjaamalla on kummassakin analyysissä mahdollista kaventaa ihmisen ymmärrystä ja näin muuttaa havaittua todellisuutta valtaapitävien hyväksi.

On mielenkiintoista, että vastaavaa esimerkkiä kielellä luodusta todellisuudesta ei utopiasta löydy. Tätä selittää ehkä se, että kieltä on tieteisfiktiossa yleensäkin käsitelty niukasti; merkkiteoksista lähinnä kannattaa mainita Jack Vancen *Languages of Pao* (1958), Samuel R. Delanyn *Babel-17* (1966), Ian Watsonin *The Embedding* (1973), Suzette Haden Elginin *Native Tongue* -trilogia (1984–93) sekä Janet Kaganin *Hellspark* (1988), joista yksikään ei edusta utopiaan ja dystopiaan liitettyä poliittis-yhteiskunnallista näkökulmaa vaan asiaa tarkastellaan lähinnä yksilöiden tai lajien kannalta eli amerikkalaisen kielitieteen yleisen linjan mukaisesti kieli nähdään lähinnä mentaalisenä tosiasiana, jonka sosiaalinen merkitys on toissijainen ja helposti ohitettavissa.

Tyystin vieras ei ajatus kielellä luodusta ja ylläpidetystä onnellisesta yhteiskunnasta ei silti länsimaisessa kulttuurissa ole, kuten Eco (1993) on laajahkossa katsauksessaan osoittanut. Täydellistä kieltä on tavoiteltu käytännön päämääränä tai se on löydetty vanhoista myyteistä tai vieraista kulttuureista. Ehkei siis olekaan ihme, että osuvimmat esimerkit utopistisesta kielestä löytyvät eivät tieteisfiktion vaan fantasian puolelta, esimerkiksi Ursula K. Le Guinin *Maameren tarinoista* (1968–72 sekä myöh.)

Esitelmässäni pohdin kahta kysymystä: ensinnäkin sitä, miten kieli yhteiskunnallisena tekijänä spekulatiivisessa fiktiossa tähän asti on tavattu nähdä, ja toisekseen sitä, miksi kielen on fiktiossa katsottu taipuvan pikemmin dystopian kuin utopian rakennuselementiksi.

Viitteet

Eco, Umberto 1993: *The search for the perfect language. (Ricerca della lingua perfetta nella cultura europea.)* Käänt. James Fentress. Blackwell, Oxford & Cambridge (Mass.).

Klemperer, Victor 1947 [2000]: *Language of the Third Reich. (Lingua Tertii Imperii: Notizbuch eines Philologen.)* Käänt. Martin Brady. Continuum, London.

Markku Nivalainen, Jyväskylän yliopisto

Thesis, antithesis, Godot: Reading Beckett through Adorno

In this paper I will present a reading of Samuel Beckett's *Waiting for Godot* as a literary depiction of the birth and consequences of modernity from the point of view of Theodor W. Adorno's negative dialectics. I follow James Martin Harding in seeing the two main pairs of characters, Vladimir and Estragon and Pozzo and Lucky, as depicting two different dimensions of Hegelian master-slave-relationship.

In my reading, Pozzo and Lucky portray the collapse of the pre-modern order of things and the ensuing abstract modernity, whereas Vladimir and Estragon represent the two possible subject positions of critical and traditional theory, respectively. As such, the play doubles as a depiction of actual historical change and the (im)possibility of its theoretical appropriation, illuminating our understanding of both.

My reading thereby seeks, on the one hand, to analyse the understanding of modernity depicted in the play and, on the other, to expound the consequences the acceptance of such a view has on the philosophical theorisation of our contemporary society. I claim that *Waiting for Godot* is congruent with Adorno's negative philosophical program.

Keywords: Samuel Beckett, *Waiting for Godot*, Theodor W. Adorno, dialectics, Marxism, Hegelianism, literary criticism, philosophy

Sanna Nyqvist, Helsingin yliopisto ja Outi Oja, Stockholms universitet

Puheenvuoro: Tutkijan etiikka, (itse)sensuuri ja yleisösuhde

Kirjallisuudentutkijat pystyvät usein ohittamaan rahoitusanomuksissa pyydetyn eettisen arvioinnin. Kirjallisuudentutkimus ei vahingoita koehenkilöitä, sen tulokset eivät loukkaa kenenkään integriteettiä eikä se väärin käsiin joutuessaan aiheuta pysyvää vahinkoa. On kuitenkin paljon tilanteita, joissa kirjallisuudentutkija joutuu tarkkaan punnitsemaan, mitä voi kirjoittaa aiheestaan, etenkin jos kohdekirjailija on elossa tai käsitelty ilmiö on kiistanalainen.

Pohdimme tässä puheenvuorossa haasteita, joihin olemme törmänneet tutkiessamme kirjallisia väärennöksiä ja plagiaatteja. Kyse on yleensä *väärennöksistä* ja plagiaateista: vain harvat kirjalliset tekijänoikeuskiistat ovat saaneet lopullisen sinetin oikeuden päätöksellä. Käyttämällä väärennöksen ja plagiaatin käsitteitä tutkija väistämättä osallistuu siihen julkiseen diskurssiin, joka tuomioistuinten sijaan määrittelee sallitun ilmaisun rajoja kulttuurissamme. Väärennösdiskurssi on vahvasti leimaavaa: kerran epäilyn alaiseksi asetettu kirjailija joutuu kohtaamaan syytökset aina uudestaan. Tutkija joutuukin tarkasti miettimään, miten asioista voi kirjoittaa, jotta tutkimus auttaisi ymmärtämään kirjallisuuden kerroksellisuuden mekanismeja sen sijaan että se vahvistaisi lukkiutunutta, syytöksiin ja skandaaleihin helposti leimahtavaa ilmapiiriä.

Arkaluontoisesta aiheesta kirjoittaessaan tutkija joutuu kohtaamaan välillä kipakkaakin palautetta ja miettimään, millaisia tulkintoja voi tehdä aineistosta, jota yksityiset tahot ovat hyvässä uskossa hänen käsiinsä antaneet. Joissakin tapauksissa julkisenkin aineiston tuominen huomion kohteeksi voi herättää huolta tai sensuuripyrkimyksiä. Kanonisoidun kirjailijan tekijänoikeudellisten ”syrjähyppyjen” nostaminen esille saattaa suututtaa kirjailijan edunvartijat. Tutkija joutuu punnitsemaan sanakäänteitään, ottamaan huomioon tutkimuksen mahdollisesti kohtuuttomat seuraukset yksittäisille tahoille ja samalla puolustamaan tutkimuksen perimmäistä tarkoitusta: tiedon lisäämistä yleisestä mutta vähän tunnetusta ja erittäin kiistanalaisesta kulttuurin ilmiöstä.

Jussi Ojajärvi, Oulun yliopisto

Arto Salminen ja luokkakamppailun poetiikka

Arto Salmisen (1959–2005) romaanit käsittelevät ilmeisen temaattisen sisältönsä puolesta kriittisesti uusliberalistista kapitalismia. Tässä esitelmässä keskityn kuitenkin enemmän muodon sisällöllisiin ulottuvuuksiin. Eräät toistuvat kerronnalliset, kirjallis-kulttuuriset keinot ovat Salmisen teksteissä tärkeä osa hänen uusliberalismikritiikkiään, sillä niiden kautta tekstit itsessään asettuvat *keskelle* uusliberalistista luokkakamppailua. Tarkoitan etenkin kahta seikkaa: likaisen luokan figuuria ja poeettisia murtumia. Likaisen luokan figuurilla viitataan tekstien tapaan kytkeä alempien luokkien kuva toistuvasti likaan, roskaan ja ruumiillisiin eritteisiin. Figuurin kautta Salminen tematisoi, vihaisessa ironisuudessaan ambivalentistikin, työvoiman 'kertakäyttöistymistä' globalisoituneen pääoman uudelleen määrittämässä luokkajärjestyksessä (sama figuuri on erottunut uusliberalistisessa luokkajärjestyksessä muutenkin, mutta leimaavammassa käytössä). Tekstien poeettiset murtumat taas jaottelen kolmenlaisiin: ravistelut tilan tunnussa; (luonto)lyyriset murtumat; personifikaatiot. Nämä murtumat ovat Salmisen tekstien dialogivaltaisen etenemisen lomaan ripoteltuja kuvauksellisia tärahdyksiä, jotka asettavat lukijalle kysymisen hetkiä, koska ne luovat kontrastia teksteissä kuvatun ideologisen arkipäivän uusliberalistiseen yksitasaisuuteen. Sekä likaisen luokan figuuri että poeettiset murtumat voidaan nähdä 'kognitiivisena kartoituksena', jossa teksti luo sisällön ja muodon dialektiikan kautta diagnostista suhdetta itsensä sekä aikansa 'polittiseen tiedostamattomaan' ja asettuu osaksi nykykapitalismin globalisoitunutta luokkakamppailua. Salmisen tekstit eivät havainnoi luokkakamppailua etäältä, vaan ne itsessään ovat sitä. Siksi myös niiden poetiikka on luokkakamppailun poetiikkaa.

Avainsanoja: luokka, ideologia, uusliberalismi, kapitalismi, poetiikka, figuurit, murtumat, kognitiivinen kartoitus

Jarkko Oraharju, Turun yliopisto

Muistin vastarinta – menneisyyden haltuun ottamisesta kaunokirjallisuudessa

Sarah Katherine Foust Vinson kirjoittaa ”muistin vastarinnasta/vastustuksesta” tutkimuksessaan ”Storied memories: Memory as Resistance in Contemporary Women’s Literature” (Loyola University Chicago, 2010). Hän käyttää aineistonaan naissukupuolisten nykykirjailijoiden omaelämäkerrallisia ja fiktiivisiä tekstejä. Foust Vinsonin mukaan muistin aihe eri muodoissaan kuten jaettuna muistelemisena, menneisyyden tietoisena kohtaamisena ja traumaattisten kokemusten käsittelynä on naiskirjailijoiden teksteissä vaikuttava vastarinnan väline: ”[She examines] it’s power as a tool for resistance.” (s.2)

Muistilla on yhteys henkilökohtaiseen ja kulttuuriseen identiteettiin. Suhteessa niihin muistin vastarinnan tuloksina ovat tiedostaminen, eheytyminen ja sosiaalisen yhteyden luominen. Foust Vinson tulkitsee aineistonsa pohjalta, että muistin vastarinta luo tekstien henkilöille uusia ja positiivisempia reittejä elämiseen ja vie pois rajoittavista ja satuttavista yksityisen mielen, sukupuolisuuden ja etnisyyden kehyksistä. Muistin läsnäolo toteutuu yksityisen ja sosiaalisen menneisyyden kerronnallistamisena. Foust Vinson korostaa aineistonsa kautta sen sosiaalista merkitystä, muistin vastarinta käynnistyy suhteessa toisiin, kuulluksi tulemisen kautta.

Esityksessäni heijastuu Foust Vinsonin luoma muistin vastarintaa hahmottava ajattelu, sovellettuna omaan tutkimusaineistooni, suomalaisen kirjailijan Raija Siekkisen (1953-2004) lyhytproosateksteihin. Siekkisen teoksissa muisti toistuu usein sanana ja aiheena. Toisin kuin Foust Vinsonin tulkitsemassa aineistossa Siekkisen teksteissä muistin vastarinta ei muodostu sosiaalisesti, suhteessa toisiin, vaan se näyttäytyy mielensisäisenä ja henkilökohtaisena kokemuksena, ei jaetusti kerronnallistuneena. Tekstien henkilöiden sisäistä muistamisen kokemusta voi kuitenkin kuvailla vastarintana tekstien tarinoissa. Muisti vastustaa lineaarista tapahtumien virtaa. Muistaminen luo tarinoissa poikkeuksia ja pysähtymisiä sekä tuottaa tarinaan uuden suunnan verrattuna henkilön tietoisuuteen rakentuneisiin odotuksiin ja aikeisiin.

Anna Ovaska, Helsingin yliopisto

Seksuaalinen halu ja affektiivisen vastarinnan muodot Helvi Hämäläisen romaanissa *Kaunis sielu*

Helvi Hämäläisen *Kaunis sielu* kapinoi kirjoitusaikansa yhteiskuntaa vastaan paitsi rikkomalla kerronnan muotoja, esittämällä samaan sukupuoleen kohdistuvaa halua. Teos tarjoaa kuitenkin ongelmallisen mallin vastarinnalle: 1920-luvun lopun kaunokirjallisuuden konventioiden mukaisesti se päättyy kapinoivan naisen hulluuteen ja kuolemaan, ja sosiaalisen järjestyksen palautumiseen. Etenkin ajan lesboromaaneihin suorastaan kuuluu tällainen normatiivinen loppuratkaisu. Yhteiskunnan normeja mukailevan juonikehyksen sisällä teoksessa tuotetaan kuitenkin transgressiivisiä kokemuksia sekä koetellaan 'luonnollisen' ja 'luonnottoman' välisiä rajoja. Lähestyn esitelmässäni tekstiä sukupuolentutkimuksen affektiteorioiden valossa: tarkastelen sen kuvauksia lesbohalusta sekä pohdin millaisia positiivisia, negatiivisia ja "queerejä" affekteja niissä muodostuu.

Anna Pehkoranta, Jyväskylän yliopisto

Racial Transgressions in the Postrace Era: Whiteness, Kinship, and the Critique of Postethnicity in Chang-rae Lee's *Aloft*

This paper examines Korean American author Chang-rae Lee's transgressive novel *Aloft* (2004) from the multiple perspective of whiteness, kinship, and the neoliberalist rhetoric of postethnicity. As defined by Shelley Fisher Fishkin (2002), transgressive literature denotes fiction that challenges conventional or paradigmatic notions of what writers representing different ethnic or racial backgrounds should write about. Thus, transgressive literature is characterized by what Stephen Hong Sohn (2014) has termed "racial asymmetry" between the narrative perspective and the author's ethnoracial status. This paper explores the aesthetic, ethical, and political implications of Lee's portrayal of the middle class suburban life of Jerry Battle, a white American man of Italian ancestry about to turn sixty, and his racially diverse family struggling with a number of problems that cast a shadow over the family's life. Adopting a theoretical approach that combines Asian Americanist and transnational perspectives with the study of whiteness and kinship in American literature, this paper suggests that Lee's transgressive novel can be read as a subtle yet compelling critique of the postethnic/postrace discourse, which relies on a neoliberalist celebration of consumer postmodernism and seeks to conceal the historical, social, and economic implications of racial difference in contemporary American society. Such postethnic elision of history and its material implications is critically reflected in the first person narrative of Lee's protagonist, who regularly escapes the familial battles by taking flight in his own private Skyhawk, heading up to the skies from where "everything seems perfect."

Laura Piippo, Jyväskylän yliopisto

”650 sivua tiivistettyä hulluutta on liikaa” - Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaani* (2012) elämystalouden kitkana ja polttoaineena

Mitä tapahtuu, kun tuotteista elämyksiin siirtynyt tuotanto koettaa kaapata sisäänsä kiehtovan mutta vastahakoisen hyödykkeen? Palautuvatko kokeellisen kirjallisuuden tuottamat epämiellyttävätkin elämykset osaksi elämystalouden arvonmuodostusta, vai vastustaako tällainen teos elämystuotannon logiikkaa?

Kysyn, missä suhteessa Pinen ja Gilmoren (1999) esittämä elämystalouden käsite ja sen ympärille kiertyvä elämystalouden sommittuma näky, kyseenalaistuu tai mahdollisesti voimistuu konventioita karttelevan kokeellisen kertomakirjallisuuden luennassa ja vastaanotossa. Näyttäytyykö kokeellinen ja lukijaa alati haastava proosa, jollaista analyysikohteeni, kokeellisen nykyproosan näkyvimmän ja toistaiseksi merkittävimmän edustajan Jaakko Yli-Juonikkaan *Neuromaani* (2012) edustaa, vastaanotossaan ennemmin elämystalouden hyödykkeenä vai ylijäämänä? Mitä tällaisesta teoksesta on onnistuttu kaappaamaan elämystalouden piiriin, mitä taas ei?

Kriittisyyttä tavoittelevan katsannon vuoksi kehystän elämystalouden käsitettä semiokapitalismin (Guattari 1996) käsitteellä, mikä mahdollistaa paremmin potentiaalisten vastahakuisuuksien ja hankaumien tunnistamisen. Siinä missä elämystalouden käsitteessä tuntuu vahvasti jälkiteollista kontekstia affirmoiva pohjavire, tarkastelee semiokapitalismin käsite samaa ilmiötä puolestaan huomattavasti kriittisemmällä katsannolla.

Yhdistelemällä suomalaisen ”kirjamaun” (Jokinen 1997) piirteitä Pinen ja Gilmoren teeseihin voidaan lukea auki elämystalouden sommittumaan sisältyvää kirjallisuuskäsitystä, jota artikkelissani vertailen *Neuromaanin* vastaanotosta luettaviin kirjallisuuskäsityksiin ja arvoarvostelmiin. Aineistoni koostuu *Neuromaanin* ohella päivälehdissä, aikakauslehdissä ja alan keskeisissä verkkojulkaisuissa ilmestyneistä edellä mainittua teosta koskevista kirja-arvioista, kritiikeistä ja kommentaareista.

Oletukseni on, että elämystalouden eetos läpäisee koko kotimaisen kirjallisuuden kenttää, ja että lukijakunnan perinteinen kirjamaku on vahvasti linjassa sen ihanteiden kanssa. Kokeellinen proosa puolestaan asettuu hankaukseen kummankin näistä kanssa, olematta niistä kuitenkaan täysin irrallinen tai ne ylittävä. Kiinnostavaa onkin, mihin kohtiin *Neuromaanin* sommittumaa erilaiset kitkat ja kytkökset paikantuvat.

Ilkka Pirttilä, Tampereen yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto

Kirjallisuuden tulkinnat suomalaisesta työelämästä ja kapitalismista 2000-luvulla

Vaikka kirjallisuuden (taiteen) tehtävänä on tiedon tuottamisen lisäksi myös luoda kauneutta, lohduttaa ja tarjota elämyksiä, niin keskityn esityksessäni ja sen taustatutkimuksessa taiteen kognitiiviseen funktioon: millaista tietoa kaunokirjallisuus antaa siitä, miten suomalaiset kokevat nykytyön ja nykykapitalismin.

Oletan tässä vaiheessa tutkimustani, että suomalaisen kirjallisuus (ennen muuta proosa, jota edustavat esimerkiksi Haahti, Hassinen, Hiidensalo, Hotakainen, Känkänen, Niemi, Raittila ja Seppälä)) tulkitsee ja representoi 2000-luvun koettua todellisuutta kolmella toisiinsa enemmän tai vähemmän niveltävillä tavoilla: 1) uusintava ja viihdyttävä tulkinta, 2) ymmärtävä tulkinta ja 3) kriittinen (mm. kapitalismikriittinen) tulkinta.

Tämä kirjallisuuteen kohdistuva tarkastelu on yksi osa laajempaa tiedonsosiologista (ideologiakriittistä) tutkimustani Tiede, taide ja media työelämäkokemusten tulkkeina, jonka tavoitteena on tarkastella sosiologisesti työelämään kohdistuvan tieteellisen tiedon, ”taidetiedon” ja ”mediatiedon” suhteita ja tätä kautta tarjota kolmiulotteinen näkökulma, jolla peilata työelämän toimijoiden kokemuksia erityisesti ”uudesta työstä” ja nykykapitalismista 2000-luvun Suomessa. Tämä tutkimus pyrkii samalla kehittämään tiedonsosiologista (ideologiateoreettista) teoriaa tiedon lajeista ajatellen erityisesti tutkimustiedon, taidetiedon ja mediatiedon suhteita eroina ja yhtäläisyyksinä.

Esityksessä esittelen kirjallisuuteen koskevan analyysin alustavia tuloksia painottaen sitä, millä tavoin kirjallisuus kritisoi nykytyötä ja kapitalismia 2000-luvun Suomessa.

Marjut Puhakka, Oulun yliopisto

Maailma zombiapokalypsin jälkeen?

Zombit, nuo inhat elävät kuolleet, ovat ryömineet ylös haudoistaan. Populaarikulttuuri rakastaa niiden re-animoitua mätää lihaa. Zombikirjallisuus, -elokuvat ja -pelit muodostavat oman alalajinsa, jonka viehäytys tuntuu perustavan muutaman ihmisyksilön eloonjäämiskykyyn dystooppisessa, tuhoutuneessa maailmassa.

Zombiapokalypsin kuvaston luomisesta voi kiittää ohjaaja George Romeroa, jonka elokuva *Night of the Living Dead* (1968) on toiminut zombiapokalypsin teosten esikuvana. Romero ei suinkaan zombeja keksinyt. Hirviö on tuttu alun perin haitilaisesta kansanperinteestä, mutta silloin vielä puhuttiin yksittäisistä zombeista, jotka uhkasivat korkeintaan yksilöitä, eivät koko yhteiskuntaa. Romero ottaa laumassa vaeltaviin zombeihinsa mallin Richard Mathesonin romaanista *I am Legend* (1954). Matheson tunnetaan paitsi tuotteliana kirjailijana ja käsikirjoittajana, myös siitä, että hän otti vanhoja teemoja ja yhdisti ne teksteissään uudella tavalla. *I am Legend* -teoksessa Matheson uudistaa vanhaa vampyyrimyyttiä, mutta tulee samalla luoneeksi pohjan nykyaikaiselle zombiapokalypsin genrelle.

Mikä tekee zombiapokalypsi-teemasta niin suosittua, että sitä varioidaan yhä uudelleen? Tuskin yksiselitteistä vastausta on. Kauhugenressä hirviöt edustavat toisaalta ihmiskunnan pelkoja, toisaalta myös salaisia toiveita. Esimerkiksi vampyyrit ovat hirviöinä pelottavia, koska ne ovat fyysisesti ihmisiä voimakkaampia, mutta samalla vampyyrissä tiivistyy jotain haluttavaakin – Draculan maine öisin nuoria neitoja haltuunsa ottavana hirviönä haastaa liian tiukkaa moraalikoodia. Matheson ei tyydy *I am Legend* -romaanissa käyttämään pahuuden lähteenä yhtä vampyyriä, vaan kääntää asetelman yksi vampyyri vs. ihmiset päällelleen: yksi ihminen vs. vampyyrit. Nevilleä lukuun ottamatta kaikki muut ihmiset muuttuvat zombivampyyreiksi. Nevillestä tulee maailman viimeinen ihminen, robinsoncrusoomainen hahmo, joka parhaansa mukaan yrittää säilyä hengissä dystooppisessa maailmassa. Muut ovat muuttuneet, vain hän on jäljellä.

Mutta mitä tapahtuukaan teoksen lopussa? Osoittautuu, että kaikki vampyyribakteeritartuntaa sairastavat eivät olekaan ajattelemaan kykenemättömiä eläviä kuolleita, vaan osa heistä kykenee luomaan oman yhteiskuntansa, uuden muuttuneen ihmiskunnan. Kaikki alkaa alusta. Neville voi olla viimeinen ihminen lajissaan, mutta apokalypsi on vain uuden vaiheen jälkinäytös, dystooppisesta maailmasta alkaa uusi aika. Onko uusi yhteiskunta edellistä parempi? Siihen teos ei ota kantaa, vaan loppuu päähenkilön sanoihin: ”Olen legenda”.

Veli-Matti Pynttari, Turun yliopisto

Esseet kulttuurisen vastarinnan lajina

Viimeisen vajaan vuosikymmenen aikana essee on ottanut näkyvän paikan kulttuurisen ja yhteiskunnallisen keskustelun paikkana. Esimerkiksi Kuisma Korhonen (2013) katsoo suomalaisen nykyesseistiikan kehityksessä huomionarvoista olevan akateemisesti suuntautuneen, moderniin kapitalistiseen yhteiskuntaan kriittisesti suhtautuvan esseistiikan yleistymisen. Korhosen mukaan voidaan puhua jopa uudenlaisen esseistin ”prototyypin” ilmaantumisesta suomalaiseen kirjallisuuteen. Erityisesti turkulaisen Savukeidas Kustannuksen esille nostamat kirjailijat Antti Nylénistä Timo Hännikäiseen ja esimerkiksi Ville-Juhani Sutiseen ovat profiloituneet esseekokoelmillaan kokonaisvaltaisen kulttuurikritiikin ja yhteiskunnallisen vastarinnan kirjoittajina. Laajemmassa katsantokannassa esseekirjallisuuden yhteiskunnallisen vastarinnan monimuotoisuudesta kertoo se, että viimeaikaisessa esseekirjallisuudessa kritiikin ja kulttuurisen tyytymättömyyden kohteena on yhtä lailla yhteiskunnan liiallinen sekä liberaali että konservatiivinen suuntautuminen. Tässä suhteessa on selvää, että 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen esseekirjallisuutta ei määrittele yhteinen aihe, yhteinen yhteiskunnallisen vastarinnan tematiikkaa.

Yhteiskunnallisen vastarinnan teemojen kartoittamisen sijaan ehdotetussa esitelmässä tarkastellaan sitä, millä tavalla essee kirjallisuudenlajina toimii vastarintana. Tätä päämäärää varten esseiden lajia tarkastellaan ”käyttöarvona” (Beebe 1994) ja kysytään millä tavalla esseitä on mahdollista käyttää vastarinnan välineenä ja minkälaisesta vastarinnasta on tällöin kyse. Esseiden mahdollisuuden toimia yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vastarinnan muotona vaikuttaa ennen kaikkea lajin historia kaikenlaisen dogmaattisen ajattelun, tieto- ja totuuskäsityksiä kyseenalaistavana kirjoitusmuotona. Vastapainona esseessä korostuu henkilökohtaisen, partikulaarin kokemuksen merkitys maailman jäsentämisessä.

Ehdotetussa esitelmässä tätä esseiden toimintaa kulttuurisen yhteiskunnallisen kyseenalaistamisen muotona tarkastellaan ennen kaikkea 2000-luvun suomalaisen esseekirjallisuuden kautta, mutta vertailukohdaksi nostetaan 1930-lukujen niin sanottu kulttuurikriittinen esseistiikka.

Viitteet

Beebe, Thomas O. 1994. *The Ideology of Genre. A Comparative Study of Generic Instability*. The Pennsylvania State University Press: University Park, Pennsylvania.

Korhonen, Kuisma 2013. Esseistiikan uudet kuviot. Mika Hallila, Yrjö Hosiaisloma, Sanna Karkulehto & Jussi Ojajärvi (toim.), *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja ja poetiikkaa*. Helsinki: SKS, 304–314.

H. K. Riikonen, Helsingin yliopisto

Yrjö Niiniluoto – päätoimittaja ja esseisti

Suurten päivälehtien päätoimittajat ovat usein olleet merkittäviä yhteiskunnallisia vaikuttajia, joilla on ollut merkittävää essee- ja arvostelutoimintaa. Ruotsissa tällaisia ovat olleet esimerkiksi Ivar Harrie, Olof Lagercrantz, Torgny Segerstedt ja Herbert Tingsten. Suomesta kiinnostavan esimerkin tarjoaa Helsingin Sanomien pitkäaikainen päätoimittaja Yrjö Niiniluoto (1900-1961). Hän julkaisi vuosina 1944-1962 viisi esseeteosta, joilla on merkittävä asema suomalaisessa esseistiikassa jo pelkästään niiden herättämän keskustelun vuoksi. Kyseiset teokset ovat *Tämä oli Englanti* (1944), *Takana länttä ja Eurooppaa* (1955), *Mitä on olla suomalainen* (1957), *Löysin idän* (1959) ja postuumisti julkaistu *Suuri rooli* (1962). Lisäksi Niiniluodolla oli useita muita esseiksi laskettavia kirjoituksia alkaen jo 1925 ilmestyneestä Edgar Allan Poeta käsittelevästä artikkelista. Etenkin suomalaisuuden luonnetta käsittelevä *Mitä on olla suomalainen* herätti laajaa keskustelua ja siitä otettiin uusia painoksia; se tulee esille jopa kaunokirjallisuudessa, Eila Pennasen romaanissa *Mongolit*. Myös Mannerheimia käsittelevä teos ('yritelmä' kuten sen alaotsikossa essee-termin alkumerkitykseen viitaten sanotaan) *Suuri rooli* nostatti keskustelua, yrittihän teos tuoda uusia näkökulmia Mannerheimin hahmoon. *Tämä oli Englanti* on puolestaan kiinnostava verrattuna Max Jakobsonin teokseen *Englanti valinkauhassa* (1952): Niiniluoto tarkastelee sotaa edeltävää, Jakobson sodan jälkeistä Englantia.

Esityksessäni on tarkoitus luonnehtia Niiniluotoa esseistinä ja tarkastella hänen esseittensä vastaanottoa ja niiden herättämää varsin laajaa keskustelua. Suoritan myös vertailua Niiniluodon ja edellä mainittujen ruotsalaisten päätoimittajien välillä. Vaikuttaa esimerkiksi siltä, että Niiniluodolta puuttui toisaalta se elitismi ja aristokraattisuus ja toisaalta se arroganssi, jotka leimasivat esimerkiksi Lagercrantzia ja Tingsteniä. Näihin verrattuna Niiniluotoa näyttäisi luonnehtivan eräänlainen ymmärtävä humanismi. Lähemmäksi Niiniluotoa tulee klassisesti kouliintunut Ivar Harrie.

Hanna-Riikka Roine, Tampereen yliopisto

Maailma toisenlaisena. Spekulaatiivinen fiktio vaihtoehtojen tarjoajana

Spekulatiivista fiktiota ja varsinkin sen relevanssia lukijoille on usein lähestytty esittämällä, että se heijastaa tai ”peilaa” todellisuuttamme tavalla, joka näyttää sen meille uudessa valossa. Kirjailija Ursula K. Le Guin tunnetusti on kuvaillut tieteisfiktiota ajatuskokeeksi, jonka tehtävä ei ole ennustaa tulevaa, vaan kuvailla todellisuutta, tämänhetkistä maailmaa. Tällainen näkemys kuitenkin yksinkertaistaa spekulatiivisen fiktion ilmaisupotentiaalia ja tyypistää sen rooliksi pelkän nykyajan todellisuuden peilaamisen.

Keskityn esitelmässäni käsittelemään sitä, kuinka se, mitä spekulatiivisen fiktion peilissä näkyy, voi lopulta vastarinnan ja yhteiskunnallisten kysymysten kannalta olla vähemmän merkityksellistä kuin itse peilaamisen prosessi. Tämä prosessi on nähdäkseni ominainen juuri spekulatiiviselle fiktiolle: se on lajityypillinen keino, jolla spekulatiivinen fiktio voi auttaa lukijaansa kuvittelemaan vaihtoehtoja nykyiselle todellisuudelle ja antaa mahdollisuuden ajatella maailmaa *toisenlaisena kuin se tällä hetkellä on*.

Etenkin tieteisfiktion on nähty eroavan niin sanotusta valtavirran kirjallisuudesta siinä, että siinä sankarin roolissa on idea. Tieteisfiktiota lajina ei määritä niinkään se, mitä tekstissä on (kuten avaruusalusten kaltaiset innovaatiot tai dystooppisten yhteiskuntien syntyä selittävät ideat) vaan se, kuinka erilaisia ideoita käydään läpi tai työstetään teoksen kuluessa. Tässä prosessissa luodaan maailma (tai malli maailmasta), joka on jossakin mielessä systemaattisesti erilainen kuin oma arkitodellisuutemme. Spekulaatiivisessa fiktiossa voidaan näin ollen rakentaa eräänlainen pienoismalli maailmasta, jonka avulla jonkin tietyn idean mahdollisia seurauksia voidaan käsitellä. Esimerkkinä tarkastelen Hannu Rajaniemen *Kvanttivaras*-trilogiassa (*Kvanttivaras*, 2010; *Fraktaaliruhtinas* 2012; *Kausaalienkeli* 2014) kuvattuja yhteiskuntarakenteita ja niiden mekanismeja.

Käsittelyni kytkeytyy ajankohtaiseen keskusteluun siitä, että kirjallisuudentutkimuksen ei tulisi keskittyä ainoastaan siihen, kuinka fiktio voi olla kuin todellisuutta tai kuinka sitä voidaan lähestyä kuin todellisuutta. Esitetty maailman malli ei välttämättä ole niin kiinnostava kuin tapa, jolla malli toteutetaan ja jolla se kutsuu lukijansa osallistumaan rakentamiseensa – ja näin ollen voi avata lukijalleen uusia maailman hahmottamisen tapoja. Fiktio ja fiktiivisyys ovat itsessään osa jokapäiväistä elämäämme, ja niiden käsittelytapoja, kuten maailman mallintamisen prosessia, ei tulisi rajata omaksi erilliseksi alueekseen edes fantastisuutta lähenevän kirjallisuuden kohdalla.

Leena Romu, Tampereen yliopisto

Puen ylleni nämä vaatteet – naisen kohdistuvien roolien ironisointi Kati Kovácsin sarjakuvissa

Suomalaisen sarjakuvataiteilija Kati Kovácsin teoksissa naishahmot joutuvat usein kamppailemaan ulkoapäin asetettujen odotusten ja oman kehonkuvansa ristipaineessa. Esimerkiksi nuori tyttö joutuu liian aikaisin kokeilemaan eroottisia asuja, joiden ulkonäkö hämmentää vaatteiden käyttötarkoituksesta tietämätöntä lasta. Toisessa teoksessa vankilaan tuomitulle naiselle ei löydy tarpeeksi isoa asua varastosta, jonka kokotaulukko alkaa ”riu’usta” ja loppuu ”silavaan”. Toisaalta viiksekäs nainen saa kuulla olevansa epänormaali rikkoessaan feminiinisyydelle asetettuja odotuksia. Kaikkia näitä Kovácsin tuotannosta löytyviä esimerkkejä yhdistää ironinen kuvaustapa, joka rakennetaan sarjakuvalle ominaisesti kuvallista ja sanallista kerrontaa yhdistämällä.

Esitelmässäni pohdin sitä, millä keinoin Kovácsin teoksissa *Vihreä rapsodia* (1994), *Karu selli* (1996) ja *Kuka pelkää Nenian Ahnavia?* (2010) käytetään ironiaa naisen roolien ja ulkonäköpaineiden kritisoimiseen. Esitän, että ironian keinoista erityisesti liioittelu sekä kuvan ja sanan välinen ristiriita ovat Kovácsin tuotannolle ominaisia. Tunnistaakseen ironian lukijan on verrattava kuvallista ja sanallista informaatiota toisiinsa, sillä vihjeet ironiasta ovat Kovácsin tuotannossa usein piilotettu kuvan yksityiskohtiin.

Ironiaa on pidetty retorisena ja strategisena kyseenalaistamisen keinona mutta myös huumorin välineenä. Ironian avulla asiat kääntyvät pääläelleen ja asettuvat naurettavaan valoon. Samalla kun ironia kohdistaa naurunsa johonkin ilmiöön se voi kuitenkin saattaa pohtimaan niitä rakenteita, jotka mahdollistavat ilmiön olemassa olon. Siten ironia toimii kritiikin ja muutoksen strategiana. Ironian onkin todettu toimivan kaksoispositiosta käsin: hyödyntäessään dominoivan diskurssin kuvaustapoja se samalla luo dominoivaan puhetapaan kyseenalaistavan näkökulman. Kovácsin teoksissa tehdään näkyviksi ruumisnormit eli ruumiiseen liitetyt odotukset ja rajoitukset, mutta multimodaalisen kerronnan avulla ne asetetaan ironiseen valoon.

Heta Rundgren, Université Paris ja Helsingin yliopisto

Naishalu ja miesseksuaalisuuden kritiikki postnormaalissa realismissa

Jos Doris Lessingin *The Golden Notebook* (1962) törmääkin mahdottomuuteen kuvata naisten välistä seksuaalista halua, se kirjaa tarkkaan kahden (valkoisen, keskiluokkaiseen vasemmistoälymystöön kuuluvan) naisen välisen ystävyuden rajat 1950-luvun Englannissa hetero- ja luokkarakenteiden sekä miesten valta-aseman määrittelemässä puitteissa. Romaanin kerronta paikallistaa omassa hetkessään jotakin *outoa (queer)*, jonka se realistisista kirjoituskonventioista luopumatta kirjoittaa näkyväksi sivulle ilmaantuvan ”sensuurin mustan viivan” avulla. Oudon (uuden tai hirviömäisen) keskeinen asema ei ole tavatonta varsinkaan englanninkielisen realismin kirjallisuushistoriassa (ks. George Levine 1981), mutta tällä kertaa se asettuu tiukasti naisten väliseen yhteyteen, siihen haluun ja pelkoon, jota naiset herättävät naisissa itsessään.

Lessing kuvaa naisyhteisöllisyyden ongelmia tilanteessa, missä normaali seksuaalisuus määrittyy miesnäkökulmasta. Saman tuo feministisessä ajattelussa hieman myöhemmin esille Luce Irigaray (1977) termillään miesseksuaalisuus (*homosexualité*) joka kehittyy vastakkainasettelussa homoseksuaalisuuden (*homosexualité*) kanssa siten että – kuten Teresa de Lauretis muistuttaa vielä 1980-luvun lopussa lukiessaan lesboseksuaalisuuden realistisia kuvauksia – naishalua ei tässä ”peruskuviossa” oikeastaan ole olemassa muuten kuin miesseksuaalisuuden lieveilmiönä. Naisten kokema ja määrittämä halu on realistisessa tekstissä joko läpitunkematon mysteeri tai marginaalinen, realismin ulkopuolelle rajautuva ilmiö.

Onko jokin sitten muuttunut 2000-luvulle tultaessa, kun Stieg Larssonin kirjoittaman *Miehet jotka vihaavat naisia* -trilogian naissankaria Lisbeth Salanderia kuvataan realistisessa kerronnassa sanoin: ”hän oli aivan tavallinen nainen, jolla oli samat halut ja vietit kuin muillakin”, ja kun käy ilmi, että hänen halunsa ei piittaa kohteen sukupuolesta? Sen selvittämiseksi on tutkittava, missä määrin tämän eittämättä oudon naissankarin realistinen kuvaus toteutuu naishalun ja toisaalta miesseksuaalisuuden ehdoilla.

Länsimaisen realistisen kirjoitustavan ja naishalun lähtökohtainen yhteensopimattomuus ei tietystikään tarkoita sitä, etteikö naishalua voitaisi ilmaista, kirjoittaa tai kokea kirjallisuudessa. Sen ilmestymisen kohtia vain pidetään usein juuri realistiset konventiot haastavina juonteina. Nimeämällä nämä piirteet postnormaaliksi realismiksi tarkoitukseni on kyseenalaistaa logiikka, jonka mukaan naishalu välttämättä rikkoo realistisia kirjoituskonventioita. Kirjoitan aiheesta parhaillaan väitöskirjaa, jossa keskeisen romaaniaineistoni muodostavat jo mainitut teokset sekä Virginie Despentes’in *Apocalypse bébé* (2010) ja Märta Tikkasen *Män kan inte våldtas* (1975).

Niko Salovaara, Itä-Suomen yliopisto

Antti Nylénin esseetuotanto ja ironian kulttuuri

Monet kulttuurintutkijat ja yhteiskuntateoreetikot ovat pitäneet ironiaa postmodernin kulttuurin ja eetoksen keskeisenä määrittäjänä. Ironisen asenteen on kuitenkin eri yhteyksissä katsottu leimaavan erityisesti juuri 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun kulttuurista ilmapiiriä. Populaarissa nyky-yhteiskuntaa käsittelevässä keskustelussa ironia on noussut viime vuosina esiin esimerkiksi puhuttaessa y-sukupolvesta ja hipstereistä. Vallitsevan ironian kulttuurin tyypillisiksi piirteiksi on luettu muun muassa moraaliarvojen suhteellisuus, korostunut itsetietoisuus, nostalgia ja vakavuuden puute. Ironian kulttuurin normien mukaan kuka tahansa voi esimerkiksi sanoa mitä tahansa olematta silti sanomastaan vastuussa.

Teoreettisesti ironian kulttuurin käsite on kaikesta huolimatta jäänyt toistaiseksi sumeaksi ja vakiintumattomaksi. Ironiatroopin kehitystä kulttuuriseksi asenteeksi ei ole tarkasteltu riittävästi, eikä sen yhteyttä erääksi 1900-luvun filosofian merkittäväksi ongelmaksi muodostuneeseen nihilismiin ole juuri huomioitu. Esitän siksi aate- ja käsitehistoriallisen tarkastelun pohjalta ironian kulttuurin määritelmän, jossa käsitteen toinen keskeinen komponentti on ironian lisäksi nihilismi.

Ironiasta versovat kulttuuriset käytännöt ovat filosofisen problemaattisuutensa ohella myös konkreettinen päivänpoliittinen ongelma, johon jokainen taiteentekijä joutuu reagoimaan. Ongelmia ironia aiheuttaa erityisesti esseelle ja esseisteille, jotka esittävät teksteissään moraalisia kannanottoja omalla nimellään. Yhtäältä esseetä pidetty genrenä, joka voi paeta postmodernille ajalle tyypillistä metatasoille keskittyvää ironista otetta. Toisaalta esseen voi lajityypillisten ominaisuuksiensa ansiosta nähdä syleilevän ironian kulttuuria

Suomalaisen nykyeseen kärkeä on joka tapauksessa pidetty leimallisesti poleemisena ja kantaaottavana. Tarkastelen siksi esitelmässäni esseisti Antti Nyléniä ja hänen tuotantonsa suhdetta ironian kulttuuriin, jota voidaan pitää Nylénin esseiden keskeisenä opponenttina. Esseissään hän kamppailee ironian kulttuuria vastaan tiedostaen sen tiedolliselle ja moraaliselle argumentaatiolle aiheuttamat vaikeudet. Yksittäisissä teksteissään esseisti sitoutuu vahvasti veganismiin, kristillisyyden, syväekologian ja feminismiin kaltaisiin eettisiin positioihin, vaikka eri esseiden välillä moraalisisissa kannanotoissa ilmenee myös kitkaa. Tämä voidaan kuitenkin tulkita tiettyjen esseiden metaironisuudesta johtuvaksi. Vaikka verbaalinen ironia ja esseen estetiikkaan perinteisesti kuuluva skeptisismi ovatkin ominaisia hänen esseetuotannolleen, on perusteltua väittää, että Nylén ei hyväksy ironiaa eksistentiaalisena asenteena.

Hanna Samola, Tampereen yliopisto

Kuinka paeta Siniparran talosta? Henkilöhahmon kapina Siniparta-sadun dystooppisissa uudelleenkirjoituksissa

Kertomus Siniparrasta on kiehtonut ihmisiä vuosisatojen ajan. Tarina väkivaltaisesta miehestä tai velhosta, joka houkuttelee tai varastaa taloonsa nuoria naisia, on kerrottu lukuisia kertoja. Monissa sadun versioissa on kauhun ja goottilaisen kirjallisuuden piirteitä. Esitelmässäni kerron, miten Siniparta-tarinoiden motiivit yhdistyvät dystopian ja goottilaisen romaanin lajipiirteisiin Pirkko Lindbergin romaanissa *Berenikes hår* (2000) ja Tiina Raevaaran romaanissa *Eräänä päivänä tyhjä taivas* (2008). Siniparta-tradition saduissa keskeisiä juonielementtejä ovat aviomiehen asettama kielto nuorelle morsiamelleen, kiellon rikkomus, kuolemanrangaistuksen uhka ja morsiamen pelastuminen. Nainen esitetään sekä kiellon rikkojana että neuvokkaana itsensä pelastajana.

Kansalaiset alistavaa ja yhdenmukaisuuteen pakottavaa yhteiskuntaa kuvataan sekä saduissa että dystopiateoksissa usein yksilön näkökulmasta. Klassikoiksi muodostuneissa varhaisissa dystopioissa päähenkilö usein tuhoutuu: hänet tapetaan, pakotetaan lobotomiaan, karkotetaan tai hän tappaa itsensä. Lajin myöhemmissä edustajissa päähenkilön kohtalo jää sitä vastoin usein avoimeksi, ja loputonta pimeyttä valaisee toivon säde: henkilöhahmot voivat paeta sorron alta tai kapinoida onnistuneesti sitä vastaan.

Berenikes hår ja *Eräänä päivänä tyhjä taivas* kuvaavat paikkoja, joissa erityisesti naisten vapautta rajoitetaan. Lindbergin romaanin päähenkilö on lukittu bordellin ikkunakoppiin houkuttelemaan asiakkaita. Raevaaran teoksen kertoja on vankina isänsä talossa, jossa hän on ainoa nainen 19 nuoren miehen ja tyrannimaisen isän joukossa. Molemmissa teoksissa kuvataan seksuaalista väkivaltaa ja sukupuoleen perustuvaa alistamista. Tarkastelemani teokset kytkeytyvät feministisen dystopian lajiin ja kuvaavat naisten kapinointia patriarkaalista tai misogyynistä vallankäyttöä vastaan. Raevaaran ja Lindbergin romaanit hyödyntävät Siniparta-tarinoiden motiiveja, joihin lukeutuvat lukitut huoneet, kuolleet naiset, miehen asettama kielto, väkivalta ja yritys paeta. Esitelmäni teoreettisena taustana on historiallinen lajitutkimus. Tutkin aineistoni pako- ja kapinakuvauspiirteinä, jotka yhdistyvät eri lajien repertoaareihin.

Tuija Saresma, Jyväskylän yliopisto

Ironia suojakeinona? Misogynistinen esseistiikka ja kirjallisuudentutkimuksen vastuu

Runoilijana ja esseistinä mainetta saanut Timo Hännikäinen tunnetaan myös arvokonservatistina ja kansallismielisen *Sarastus*-lehden toimittajana. Kokoelmassa *Ilman – Esseitä seksuaalisesta syrjäytymisestä* (2009) Hännikäinen pyrkii tekemään naisen puutteestaan yhteiskunnallisen ongelman. *Ilman*-kokoelman vimmaisuuutta, vihaisuutta ja feminisminvastaisuutta tulkittiin kritiikkeissä raikkaana, rohkeana ja tuoreena ilmaisuna. Sen kaunaiseen aggressiivisuuteen ei arvosteluissa kiinnitetty huomiota. Oma tulkintani on vähemmän myötäsukainen. Luen Hännikäisen esseitä sukupuolentutkijana ja kulttuurintutkijana. Analysoin niiden affektiivista ilmaisua keskittyen kaunaan esseekokoelman läpikäyvänä ja nykykulttuurille ominaisena tuntemusrakenteena (Ojajärvi 2015). Esseiden tapa puhua sukupuolten välisistä suhteista pelkistyy heteroseksismiin ja ”miesten tasa-arvo-ongelmiin” (Saresma 2012; Keskinen 2013). Liitänkin Hännikäisen *Ilman*-kokoelman aatteellisesti maskulinismiin (Blais & Dupuis-Déri 2012), jota on mahdollista tarkastella tunneyhteisönä (Berlant 2008; Koivunen 2012) ja osana nykykulttuurissa käynnissä olevaa tuntemusrakenteen muutosta (Helle 2013). Tarkastelen Hännikäisen esseiden affektiivista ilmaisua ja erityisesti niiden kaunaa, häpeää ja vihaa yksilöllisinä, psykologisoitavina tunteina, mutta myös relationaalisina tunnesuhteina. Kaunaa tulkitsen nykykulttuurille ominaisena tuntemusrakenteena, jonka läpi esseissä kuvataan yhteiskunnan ”seksuaaliliberalismia”.

Kirjailija käyttää esseissään taitavasti tyylikeinoja, kuten ironiaa ja esseen genrelle ominaista kärjistämistä. Alleviivaaminen ja äärimmäisen epäkorrektit ehdotukset esimerkiksi joukkoraiskausaalloista tai naisten bordellipalveluksesta provosoivat vihjaten samaan aikaan, että esseiden ehdotuksia pidä ottaa vakavasti. Ironian käyttö esseemuodolle ominaisena tyylikeinona ei kuitenkaan tarkoita, että viestin sisältö mitätöityisi. Päinvastoin: kirjallisten tyylikeinojen harkittu käyttö on tehokas keino suostutella lukijaa.

Kysymykseni kirjallisuudentutkimukselle kuuluukin: Jos kirjailija käyttää ironiaa suojana, jonka takaa laukoo aggressiivisia, kaunaisia ja naisvihaa uhkuvia näkemyksiään, mikä on kirjallisuudentutkimuksen vastuu? Oikeuttaako korkeakirjallinen tyyli esittämään misogyniisiä mielipiteitä ilman, että kirjallisuudentutkimus ottaa niihin kantaa? Keskittyykö kirjallisuudentutkimus vain tyyliin, vai onko sillä yhteiskunnallista vastuuta? Tulisiko senkin piirissä tarkastella ideologisia tekstejä ilman ironisen etäisyyden ja sarkastisen ilmaisun yhtäältä kirjailijalle, toisaalta tutkijalle suomaa turvaa?

Hanna Storm, *QFemZine – Queeria ja Feminismiä*

”Enkä ikinä saa lapsia”. Reproduktion, seksin ja äitiyden suhteista ja pakoista suomalaisissa syömishäiriöromaaneissa

Esitelmässäni tarkastelen reproduktioon liittyvien normien sekä reproduktion ja heteroseksuaalisuuden (muista seksuaalisuuksista ei suomalaisissa syömishäiriöromaaneissa puhuta) representaatioita kahdessa suomalaisessa syömishäiriöromaanissa; Hannele Huovin *Madonnassa* (1986) ja Kira Poutasen *Ihanassa meressä* (2001). Esitelmä pohjautuu artikkelikäsikirjoitukseeni (Storm 2015, tulossa).

Etenkin anoreksiaa käsittelevissä syömishäiriöromaaneissa sairastuneet henkilöhahmot kokevat heteroseksuaalisuuden ja reproduktion ällöttävinä, pitkälti toisiinsa liittyvinä asioina, joita heidän äitinsä etenkin ruumiillisesti manifestoivat (esim. Huovi 1986; Ikonen 1999; Kaskiaho 2001; Marjakangas 1997; Oksanen 2003; Poutanen 2001; Tolonen 1988.)

Seksuaalisuus, seksi ja reproduktio eivät sairastuneiden henkilöhahmojen mielestä siis ole eri asioita, vaan heidän äitiensä elämässä korostuvia konkreettisia ja yhteen kietoutuneita (alustus)suhteita. Äitien seksuaaliset ja reproduktiiviset ruumiit näyttäytyvät myös *Madonnassa* ja *Ihanassa meressä* eri objektien (Kristeva 1996) ilmentyminä. Teosten päähenkilöt pitävät äitejään tyytyneinä osaansa muun muassa kotitöiden tekijöinä ja aviomiestensä (henkilöhahmojen isien) huonon kohtelun kohteina. Henkilöhahmot kokevat reproduktion äitiensä ja muiden sukulaisnaisten kautta naisia kotiin sitovana voimana, joka pakottaa heidät luopumaan omista tarpeistaan. Tutkin henkilöhahmojen käymiä kamppailuja äitiensä kanssa ja heidän äiteihinsä kohdistamia lukuisia voimakkaita affekteja. Henkilöhahmot haluavat kaikin keinoin välttää joutumasta samantyyppisiin positioihin, mikä ilmenee itseen kohdistuvana väkivaltana syömishäiriöisen käyttäytymisen muodossa.

Julia Tidigs (Helsingin yliopisto) and Markus Huss (Södertörn University)

The Reader as Multilingual Soloist. Linguistic and Medial Transgressions in the Poetry of Cia Rinne

The poet Cia Rinne (b. 1973) is the author of two volumes, *zaroum* (2001) and *notes for soloists* (2009), with a very strong visual component. Rinne's poetry is also intrinsically multilingual, with English, German and French as the main linguistic players of her texts. This multilingual literary practice combined with her background in Finland, Sweden, Denmark and Germany defies any straightforward national categorization, a fact that places her outside national institutional frameworks of literary production.

In our presentation, we will explore the linguistic and intermedial border crossings of Rinne's poetry as key components of the way her work functions.

Working with the tensions between visual sign, semantics and acoustics, Rinne's multilingual and intermedial works of art challenge notions of linguistic borders, translation, and comprehension. Rinne's poetry also problematizes any notion of a separation between text and reader, since the polysemic texts demand the active interpretation as well as an articulatory performance of the recipient. The reader is forced to take stock of his or her linguistic inventory, a process in which the border between possible linguistic meanings and unknown potentialities is highlighted.

Drawing on critical assessments of monolingualism, as well as theories on multilingualism and literature, we wish to go beyond a mere illustration of how Rinne's poetry constitutes a destabilisation and a creative questioning of established linguistic borders. Instead, we will illustrate how a reading of Rinne can help us rethink, and perhaps also refine, pivotal categories used in current studies on multilingualism and literature.

Jarkko Toikkanen, Tampereen yliopisto

Onko lähilukemisesta lupa puhua?

Uuskriitikoiden lanseerama lähilukemisen (*close reading*) käsite on ollut paitsiossa viime vuosikymmenet siihen liitetyn vanhakantaisuuden ja poliittisen epäkorrektisuuden vuoksi. Usein törmää käsitykseen, jonka mukaan uskriitikot (tai muut 1900-luvun ensimmäisen puolen formalistit) olisivat ajatelleet kirjallisten tekstien ”syntyvän tyhjiössä” ilman mitään yhteyttä ympäristöön tai lukijaansa. Niin strukturalistiset, poststrukturalistiset kuin sittemmin postpoststrukturalistisetkin lukemisen teoriat ovat kyseenalaistaneet lähilukemisen kirjallisuuskritiikin välineenä, ja esitelmässäni tutkailen osaa tähän asiantilaan johtaneista syistä. Samalla esitän kysymyksen, josko lähilukemisesta olisi jälleen lupa puhua pätevänä metodina.

Väitän nimittäin, että ilman käsitystä siitä, mitä uskriittinen lähilukeminen oli, mihin se perustui ja mitkä uskriitikoiden tavoitteet olivat, kirjallisuusteorian kehittymistä 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla kohti yhä mittavampia filosofisia ja kulttuurisia abstraktioita ei voi ymmärtää. Ilman käsitystä uskriittisestä lähilukemisesta ei voi myöskään ymmärtää sitä, miksi ja miten esimerkiksi kognitiivinen poetiikka ja niin sanottu affektiivinen käänne nykyään painottavat lukemisen kokemusta (ja lukemisen kokemusta empiirisesti mittaavia välineitä) ikään kuin kyseessä olisi jotain ihka uutta. Mitä vaikkapa I. A. Richards olisi ajatellut näistä käänteistä? Miten kognitiivisesti ”luonnollistava” lukeminen (*naturalisation*) perusteiltaan poikkeaa uskriittisestä sovittelusta (*reconciliation*)? Kuka keksi ”tyhjiön”?

Keskityn esitelmässäni vertailevaan analyysiin ja poleemiseen argumentointiin, joiden avulla herättelen keskustelua lähilukemisen tilasta 2010-luvun kirjallisuudentutkimuksen kentällä. Yhtä lailla koen tärkeäksi sen, miten kirjallisuutta opetetaan nyky-yliopistoissa ja millainen käsitys kirjallisuudentutkijoilla ja humanisteilla on oman tieteenalansa yhteiskunnallisesta painoarvosta.

avainsanat: lähilukeminen, uskriitikki, kognitiivinen poetiikka, affektiivinen käänne, 2010-luku

Essi Varis, Jyväskylän yliopisto

Sarjakuva + sankari + fani = vastarinnan välineistö?

Pekka A. Manninen on piirtänyt väitöskirjansa kanteen lapsen, joka leikkii kahdella toimintafiguurilla. *Vastarinnan välineistö: Sarjakuvaharrastuksen merkityksiä* (1995), yksi Suomen vanhimmissa sarjakuvaa aiheisista väitöskirjoista toteaa sarjakuvien olevan areena, jolla erityisesti lapset ja nuoret voivat käsitellä kehittyvää identiteettiään suhteellisen vapaana yhteiskunnan ja vanhempien kontrollista, tai jopa sitä vastaan. Kansikuva tuntuu tekevän väitöskirjatekstiin olennaisen tarkennuksen: tässä identiteettileikissä keskeisellä sijalla ovat nimenomaan henkilöhahmot. Lisäksi tarkennuksia ja päivityksiä tarvitaan väitöskirjan vanhentuneeseen kuvaan sarjakuvafaniudesta.

Viimeisen 20 vuoden aikana sarjakuvakulttuuri on kokenut suuria muutoksia: varsinaisten sarjakuvien suosio on edelleen laskenut, mutta toisaalta juuri niiden henkilöhahmot ovat löytäneet uusia yleisöjä muiden medioiden kautta. Samaan aikaan verkko on antanut fanien toiminnalle ja vuorovaikutukselle uusia työkaluja. On siis korkea aika tarkastella uudelleen, pystyvätkö sarjakuvien fanit yhä kaappaamaan sarjakuvasankareita ja muokkaamaan niiden merkityksiä omiin tarpeisiinsa ja identiteetteihinsä sopiviksi, ohi yhteiskunnan ideologisten viestien ja sarjakuvateollisuuden kaupallisten pyrkimysten.

Kuten sarjakuvakulttuuria, myös fanikulttuuria on usein pidetty kulttuurisena vastarintana tai ”tekstuaalisena talonvaltauksena”, jossa median tarjoamia merkityksiä valikoidaan, muunnellaan ja uusinnetaan sosiaalisten ja henkilökohtaisten tarpeiden mukaan. Määrityksellisestikään fani ei ole valtavirtaa, vaan katsoo itsellään olevan johonkin kulttuuriseen ilmiöön syvemmän ja henkilökohtaisemman suhteen kuin muilla. Tällaiset fanitoiminnot - ja teksteihin luodut henkilökohtaiset, identiteettiä peilaavat suhteet yleensäkin - ankkuroituvat tyypillisesti henkilöhahmoihin. Esimerkiksi fanifiktio rakentuu tavallisesti siten, että tutut hahmot sijoitetaan uusiin tilanteisiin tai maailmoihin. Cosplay puolestaan on erilaisiksi henkilöhahmoiksi pukeutumista. Samoin lasten leikeissä suosikkiahmoja esittävät figuurit tai hahmojen roolien omaksuminen ovat keskeisiä. Aikuisille fiktiiviset hahmot voivat myös olla itseilmaisun väline esimerkiksi erilaisten fanituotteiden kuluttamisen kautta.

Vaikka henkilöhahmot ovat jääneet lapsipuolen asemaan kirjallisuudentutkimuksessa, ne ovat siis eräänlainen merkitysten polttopiste faneille - samoin kuin mediateollisuudelle ja laajemmalle yhteiskunnalle. Niiden kautta neuvotellaan, millaisia ihmisten tulisi olla kuluttajina ja kansalaisina – ja faniudesta on tullut tähän keskusteluun osallistumista. Esimerkkinä käytän erityisesti sitä, kuinka ns. ”nörttikulttuurin” sukupuolinen tasa-arvoistuminen on suunnannut kriittisen katseen naispuolisten sarjakuvahahmojen passiivisuuteen ja seksuaalisointiin. Sarjakuvalle tyypilliseen tapaan konfliktia on yritetty ratkaista parodian keinoin.

Riikka Ylitalo, Jyväskylän yliopisto

Runouden keinoin kapitalismia vastaan. Pentti Saarikosken 1960-luvun lyriikan poliittinen runousoppi

Käsittelen esitelmässäni Pentti Saarikosken 1960-luvun lyriikan poliittista runousoppia, jolla viitataan sekä Saarikosken omiin näkemyksiin runouden kirjoittamisesta että runoista itsestään luettavissa olevaan runouskäsitteeseen. Lähtökohtanani on ajatus, että runoissa hyödynnetään runojen perinteisiä keinoja poliittisiin tarkoituksiin. Tarkastelen esitelmässäni etenkin runojen puhujaa, kuvallisuutta ja intertekstuaalisuutta ja selvitän, mikä niiden suhde poliittisuuteen on. Lähestymistapanani on marxilainen kirjallisuudentutkimus. Esitelmä pohjautuu väitöskirjatutkimukseen *Kanoninen kumous. Pentti Saarikosken 1960-luvun lyriikan poliittinen runousoppi*, jonka on tarkoitus valmistua syksyllä 2015.

Runojen poliittisuus merkitsee Saarikosken runojen kohdalla sekä niiden yhteiskunnallisuutta että tapaa uudistaa runokieltä. Poliittisuutta on löydettävissä niin runojen puhujaa, kuvallisuutta kuin intertekstuaalisuuttakin analysoitaessa. Puhujan kommunistinen ja kapitalismin vastainen ideologia hahmottuu runoissa etenkin suorien poliittisten tunnustuslauseiden, representaation sekä kirjailijan aseman kommentoinnin kautta. Runojen kuvallisuutta analysoidessani keskityn konkreettisiin eli kirjaimellisesti tulkittaviin runokuviin, jotka Saarikosken runoissa kertovat jotakin oleellista yhteiskunnan tilasta. Lisäksi runoissa on intertekstuaalisia viittauksia muun muassa Herakleitoksen aforismeihin, Catulluksen *Laulujen kirjaan* (suom. 1965), Danten *Jumalaiseen näytelmään* (suom. 1924) sekä *Raamattuun*. Näillä viittauksilla on Saarikosken 1960-luvun runoissa usein yhteiskunnallista merkitystä: kirjallisuuden klassikot on näkemykseni mukaan valjastettu runoissa poliittista tarkoitusta varten.

Analyysini keskiössä ovat Saarikosken 1960-luvun poliittisimmat runokokoelmat *Mitä tapahtuu todella?* (1962), *Kuljen missä kuljen* (1965), *Ääneen* (1966) ja *Katselen Stalinin pään yli ulos* (1969). Lisäksi pohdin esitelmässäni kysymystä, miten marxilainen kirjallisuudentutkimus ja täten myös oma väitöskirjatutkimukseni tuo kirjallisuudentutkimusta lähelle todellista yhteiskuntaa ja sen ongelmia.

Jani Ylönen, Itä-Suomen yliopisto

Geenien ja/tai halun vallassa - Teknologia, halu ja ruumiillisuus tieteiskirjallisuudessa

Teknologian rooli niin yhteiskunnassa kuin yksilötasolla kasvaa jatkuvasti. Sen vaikutukset erityisesti länsimaisessa ihmiskunnassa ovat niin suuret, että sillä voidaan sanoa olevan rooli uudenlaisen ihmisyyden muokkaamisessa. Vaikka tuo muutos tapahtuu paljolti filosofisella tasolla muun muassa perinteisten humanististen käsitysten murtuessa, teknologian osalta se kohdistuu suoraan myös materiaalin tasolle, ihmisruumiiseen.

Vaikka teknologiaa käytetään jo ruumiin muokkaamisen monin tavoin, mahdollisuudet tällä kentällä tulevat vain kasvamaan tulevaisuudessa. Tieteiskirjallisuutta on aina ollut kiinnostunut tällaisten mahdollisuuksien ja uhkakuvien tarkastelusta. Tätä genrepiirrettä seuraavat myös Richard Morganin *Black Man* (2007) ja Paolo Bacigalupin *The Windup Girl* (2009), joiden tulevaisuuden kuvissa keskeisessä roolissa ovat geneettisesti muovatut post-ihmiset.

Teosten hahmot ovat tiettyihin tehtäviin kehitettyjä ja niihin geneettisesti sopiviksi muokattuja ihmisolentoja. Vaikka teosten painotukset rooleista eroavat, kummassakin kirjassa vahvassa osassa ovat seksuaalisuuden ja halun kysymykset: hahmoja on geneettisesti muokattu käyttäytymään seksuaalisesti tietyllä omistajilleen sopivalla tavalla. Keskeisiksi kysymyksiksi nousee, kuinka paljon geenit lopulta määrittävät hahmojen halua ja ruumiillista käyttäytymistä sekä kuinka nämä piirtyvät eri hahmojen silmissä.

Vaikka kummatkin teokset sijoittuvat tulevaisuuden maailmoihin, joita voisi kuvata dystooppisiksi, niillä on yhteytensä myös arkitodellisuuteemme. Kuten monet genren tutkijat korostavat, tieteiskirjallisuus heijastelee aina omaa aikaansa ja sen keskeisiä kysymyksiä. Esitelmässäni pyrin pohtimaan millaisia kysymyksiä teokset nostavat esiin yhteiskunnassamme vaikuttavista käsityksistä koskien ruumiillisuutta ja halua. Osansa saa myös tieteiskirjallisuus, jonka suhteen tulen pohtimaan, kuinka tavanomaisia kirjoissa esiintyvät kuvaukset ovat.

Tutkimusaineisto

BACIGALUPI, PAOLO 2009: *The Windup Girl*. San Francisco: Night Shade Books.

MORGAN, RICHARD 2007: *Black Man*. Lontoo: Gollanz.